

Evaluering av tilskudd til skolebibliotek

Utarbeidet på oppdrag for Utdanningsdirektoratet

Knowledge for a better society

Oxford Research provide knowledge for a better society by combining our competence in research, strategy and communication.

We carry out analysis and evaluations across a number of thematic fields including industry- and regional development, welfare policies, labour market and education issues, as well as research- and innovation systems.

We also facilitate implementation- and change processes based on the outcome of our analysis and evaluations.

Oxford Research was established in 1995 and is part of Oxford Group. We have offices in Denmark, Norway, Sweden, Finland, Latvia, and in Belgium (Brussels).

Oxford Research AS

Østre Strandgate 12
4610 Kristiansand
Norway
(+47) 40 00 57 93
post@oxford.no
www.oxford.no

Oppdragsgiver

Utdanningsdirektoratet

Prosjektperiode

Desember 2019 – Desember 2021

Prosjektteam

Sjefsanalytiker PhD Elisabet S. Hauge
(prosjektleder)

Sjefsanalytiker Kristian R. Boysen
Senioranalytiker Vegard Solhjem Knutsen



The venn-diagram is a stylistic representation of Oxford Research efforts to combine competence in research, strategy and communication, in providing knowledge for a better society.

Forord

Oxford Research har på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet gjennomført prosjektet «Evaluering av tilskudd til skolebibliotek». Evalueringen gir kunnskap om hvorvidt ordningen gir elever bedre tilgang til, og utnyttelse av, skolebiblioteket og derigjennom bidrar til å styrke skolebibliotekers og skolars arbeid med lesestimulering. Evalueringen har fokus på tilskudd delt ut i 2018 og 2019.

Programteori med utvikling av en virkningskjede ligger til grunn for evalueringen. Rapporten er strukturert i henhold til hovedelementene i virkningskjeden. Kapittel 1 presenterer våre overordnede refleksjoner. Kapittel 2 presenterer kort om tilskuddsordningen, problemstillingene, metode og gjennomføring. Kapittel 3 presenterer selve programteorien og virkningskjeden. Kapittel 4 belyser prosjektinnsatsen. Kapittel 5 redegjør for prosjektaktivitet og produkter. Kapittel 6 diskuterer resultatene.

Evalueringens hovedkonklusjon er at tilskuddordningen, gjennom bedre bruk og utnyttelse av skolebiblioteket, bidrar positivt i arbeid med lesestimulering. Konklusjonen er basert på et datamateriale utarbeidet gjennom bruk av flere metoder, såkalt metodetriangulering. Datamaterialet består av registerdata, dokumentstudier, kvalitative intervjuer, samt innhenting av data med bruk av sluttrapporteringskjemaet. Det betyr at evalueringen bygger på et rikt datamateriale der hele 95 prosent av tilskuddsmottakerne i 2018 og 2019 har deltatt. Vi vil takke informanter og respondenter for at de har bidratt og delt av sine erfaringer. Videre vil vi takke Utdanningsdirektoratet for oppdraget og god dialog underveis.

På vegne av prosjektteamet

Elisabet S. Hauge

Elisabet Sørfjorddal Hauge, prosjektleder
Kristiansand 30. november 2021

Innholdsfortegnelse

1. Oppsummering og overordnede konklusjoner	1
1.1 Vurdering av oppdragets problemstillinger	2
1.2 Innspill til videreutvikling	3
2. Om oppdraget	7
2.1 Om skolebibliotek	8
2.1.1 Et hjerte i skolen	9
2.1.2 Et pedagogisk verktøy	9
2.1.3 Et rom av muligheter	11
2.2 Tilskudd til skolebibliotek	12
2.2.1 Tilskuddsmottakerne	14
2.3 Evalueringens formål og problemstillinger	15
2.4 Evalueringens metodiske tilnærming	16
2.4.1 Bruk av programteori	16
2.4.2 Gjennomgang av registerdata og relevante dokumenter	16
2.4.3 Kvalitative intervjuer	17
2.4.4 Sluttrapporteringskjema	19
2.4.5 Refleksjoner rundt datamaterialet	20
3. Programteorisk gjennomgang av ordningen	22
3.1 Ordningens formål og delmål	22
3.2 Premisser og forutsetninger	22
3.3 Virkningskjede for ordningen	24
3.4 Evaluators vurdering	26
4. Prosjektinnsats	27
4.1 Tilskuddsbeløp og egeninnsats	27
4.2 Budsjettpostene	28
4.3 Prosjektorganisering i kommunene	30
4.4 Evaluators vurdering	30
5. Prosjektaktiviteter og produkter	32
5.1 Prosjektaktiviteter	32
5.1.1 Prosjektaktiviteter som ikke er gjennomført	36
5.2 Prosjekterfaringer	37
5.2.1 Barrierer	38
5.2.2 Suksesskriterier	39
5.3 Planer for videreføring av prosjekt	40
5.4 Evaluators vurdering	42

6. Resultater	44
6.1 Elevenes bruk av skolebibliotek	45
6.1.1 Tilgjengelighet til skolebiblioteket	45
6.1.2 Brukermedvirkning	48
6.2 Resultater i arbeid med lesestimulering	50
6.3 Evaluators vurdering	53
Vedlegg 1: Sluttrapporteringsskjema	55

1. Oppsummering og overordnede konklusjoner

Evalueringen belyser funn og vurderinger av ordningen *tilskudd til skolebibliotek*. Formålet med tilskuddsordningen er å bidra til å utvikle skolebibliotek og styrke arbeid med lesestimulering. Evalueringen har undersøkt hvorvidt ordningen gir elever bedre tilgang til, og utnyttelse av, skolebiblioteket, og gjennom det bidrar til å styrke arbeid med lesestimulering. I evalueringen har vi undersøkt tilskudd som ble delt ut i 2018 og 2019. Totalt har 52 kommuner mottatt tilskudd i ordningen i disse to årene.

Som del av oppdraget har vi også: 1) utviklet en programteori for tilskuddsordningen, samt 2) utarbeidet et sluttrapporteringsskjema som alle tilskuddsmottakere skal fylle ut ved fremtidig prosjektavslutning.

For å få en mer presis forståelse av tilskuddsordningens intensjoner og mål, har vi brukt programteori til å etablere en virkningskjede. Virkningskjeden har fem målnivåer; *innsatsfaktorer*, *aktiviteter*, *resultater*, *utfallsmål* og *overordnet mål*. Evalueringens mandat har ikke dekket problemstillinger knyttet til utfallsmål og overordnet mål. Tenkte utfallsmål, *de ønskede endringene*, kan for eksempel være mindre bruk av spesialundervisning og bedre resultater på nasjonale prøver. Overordnet mål kan være økt leseglede og lesemestring, samt at elever leser mer. Rapporten er strukturert i henhold til hovedelementene i virkningskjeden.

Evalueringens hovedkonklusjon er at tilskuddsordningen bidrar positivt i skolebibliotekenes og skolens arbeid med lesestimulering gjennom bedre tilgang og utnyttelse av skolebiblioteket. Datamaterialet viser at tilskudd til skolebibliotek fremstår som en ordning der målformuleringen for tilskuddet er svært vid. Tilskuddsordningen gir stort rom for fleksibilitet og frihet til hva bibliotekprosjektene kan inneholde. Det er stor høyde for hva tilskuddet kan støtte av aktiviteter og hvilke målgrupper aktivitetene kan ha. Dette viser seg ved stor variasjon i målformulering som etableres og jobbes mot i de enkelte prosjektene. Resultatene som tilskuddsordningen frembringer, er dermed også mange og varierte avhengig av hva som er det enkelte skolebibliotekets mål og aktiviteter.

Konklusjonen er basert på et datamateriale utarbeidet gjennom metodetriangulering. Datamaterialet består av registerdata, dokumentstudier, kvalitative intervjuer, samt innhenting av data med bruk av sluttrapporteringsskjemaet. I de kvalitative intervjuene har vi studert syv utvalgte skolebibliotekprosjekter. Dybdestudiene består av studier av deres søknad til ordningen, skolebibliotekplan, samt gjennomføring av kvalitative intervjuer med prosjektlederne. De syv prosjektene har ulike mål, aktiviteter og resultater, og er på ingen måte representative for prosjektporteføljen som helhet. Målet med en slik dybdestudie har imidlertid vært å hente erfaringer som belyser ulike aktiviteter som tilskuddet blir brukt til, og hvilke resultater tilskuddet gir for arbeid med lesestimulering. Mens de kvalitative intervjuene gir et mer dyptgående innblikk i hvordan tilskuddet blir brukt og hvilke resultater som skolebibliotekprosjektene leverer, gir sluttrapporteringsskjemaet oversikt. Alle tilskuddsmottakerne har fått tilsendt skjemaet, og 49 mottakere har besvart dette. Det betyr at evalueringen bygger på et rikt datamateriale der hele 95

prosent av tilskuddsmottakerne i 2018 og 2019 har fylt ut sluttrapporteringskjemaet. Registerdata, dokumentstudiene, de kvalitative intervjuene og sluttrapporteringskjemaene viser på ulike måter den store variasjonen som tilskuddordningen åpner for, knyttet til mål for skolebibliotekprosjektet, innretning av prosjektet, aktiviteter som igangsettes og resultater som aktivitetene frembringer.

Statistikk fra Norsk bibliotekforening/Utdanningsforbundet viser at tre av fire elever i grunnskolen bruker skolebiblioteket en gang i uken eller oftere. Statistikken sier imidlertid ikke noe om hvordan skolebibliotek blir brukt som pedagogisk verktøy eller som læringsarena i arbeid med lesestimulering. Denne evalueringen viser at noen av kommunene og skolene har bruk av skolebibliotek på agendaen, og bruker biblioteket aktivt og strategisk som et pedagogisk verktøy og som læringsarena. For disse skolene kan tilskuddet bidra til å forsterke dette. For andre skoler og kommuner har tilskuddsordningen ført til etablering av skolebibliotekplan og mer strategisk bruk av skolebiblioteket i arbeid med lesestimulering.

1.1 Vurdering av oppdragets problemstillinger

I kravspesifikasjonen for evalueringen har Utdanningsdirektoratet skissert fire hovedproblemstillinger. I de følgende avsnittene presenteres en kort oppsummering av evalueringens funn og Oxford Research sin vurdering for hver av disse.

Har tilskuddsordningen bidratt til å styrke bibliotekenes arbeid med lesestimulering?

Lesestimulering er det arbeidet som gjøres for å skape nysgjerrighet, interesse og lyst til å lese. Evalueringen viser at tilskudd til skolebibliotek bidrar positivt til arbeid med lesestimulering og leseglede for barn og unge i grunnskolen. Mottakerne av tilskudd viser til at prosjektene har bidratt til at elever leser mer, og at flere elever enn tidligere leser og tar i bruk skolebiblioteket. Videre viser kommunene til at lærere bruker biblioteket i undervisningen på nye måter og i større omfang, og at bibliotekene benyttes i flere fag enn tidligere. Til sammen bidrar det til at skolebibliotekene som arena for lesing og læring styrkes.

Videre er det iverksatt kompetansehevende tiltak for skolebibliotekarere og lærere. Kompetansen som tilføres disse aktørene, ser ut til å endre måten kommunen/skolen forholder seg til utvikling og bruk av skolebiblioteket. Økt åpningstid og hevet aktivitetsnivå på skolebiblioteket motiverer lærere til å bruke biblioteket oftere i undervisningen. Samtidig kan det se ut som at tilførsel av kompetanse også bidrar til at skolebiblioteket oftere enn før tilskuddet kom på plass, blir brukt som fysisk læringsarena. Samtidig er det flere indikasjoner på at kommunene har forsterket sin satsing på skolebibliotek som følge av tilskuddet. Ordningen ser ut til å ha skapt engasjement og begeistring rundt skolebibliotekets rolle og funksjon i skolen. Kompetansehevingsarbeid kan tenkes å være nyttig for elevene i skolen på lengre sikt, gjennom at skolebiblioteket blir utnyttet bedre og på nye måter.

Hva beskriver mangfoldet av prosjekter som er støttet av ordningen?

Evalueringen viser at prosjektene som har mottatt tilskudd varierer betydelig. Gjennom rapportering til Utdanningsdirektoratet og intervjuer i evalueringen, beskriver respondentene et relativt stort mangfold når det gjelder prosjektenes innhold. Det er ingen prosjekter som er helt like, selv om målet for alle skolebibliotekprosjektene er aktualisering av skolebiblioteket for at elevene skal oppleve bedre bruk og nytte av skolebiblioteket. Gjennomgangen av respondentenes rapportering viser at tilskuddet i

hovedsak blir brukt til økt bemanning på skolebiblioteket som gir lengre åpningstider, styrket nettverk, kompetanseheving og å legge til rette for at skolebiblioteket benyttes som pedagogisk verktøy og læringsarena i undervisningen.

Har tilskuddordningen gitt elevene bedre tilgang til skolebiblioteket?

Flere funn i evalueringen tyder på at tilskuddsordningen har gitt elevene bedre tilgang til skolebiblioteket. Prosjektene har helt konkret bidratt til å utvide skolebibliotekets åpningstider gjennom at tilskuddet er benyttet til økt bemanning. Videre er det iverksatt aktiviteter som tar sikte på å ta i bruk biblioteket mer og på nye måter. Det er evaluators vurdering at tilskuddsordningen med det gir elevene bedre tilgang til skolebiblioteket.

Har tilskuddsordningen bidratt til bedre utnyttelse av skolebiblioteket for elever?

Denne problemstillingen henger tett sammen med problemstillingen om tilgang til skolebiblioteket. Evalueringen viser at tilskuddsmidlene ser ut til å utløse aktiviteter som bidrar til at elevene får bedre tilgang til skolebiblioteket og at skolebibliotekene i forlengelsen av det, utnyttes mer og på nye måter. Blant aktiviteter som er igangsatt, er økt bemanning. Gjennom økning av stillingsprosenten til skolebibliotekar eller frikjøp av lærere, bidrar tilskudd til økt åpningstid.

Biblioteket benyttes av enkelte skoler til fellessamlinger for flere klasser, som bidrar til at skolebiblioteket blir en arena for flere aktiviteter. Det kan for eksempel være at elevene leser, men det kan også inkludere andre opplæringsaktiviteter i biblioteklokalet, gruppearbeid, fordypningsarbeid, lære å finne frem til bøker, brettspill og gaming og liknende. Ulike varianter av konsepter beskrevet som «rett bok til rett barn» er benyttet. Gjennom å matche litteratur og elevers interesse, alder og leseferdighet, bidrar bibliotekarens (eventuelt lærernes) veiledning til å stimulere leseglede og derigjennom bedre utnyttelse av biblioteket. Det er gjennomført leseaksjoner med blant annet forfatterbesøk, rekruttering til Sommerles og høytlesing der lærere eller eldre elever leser for yngre. Dette er aktiviteter som gjør elever kjent med ulik litteratur som bidrar til nysgjerrighet og større innsikt i hva et bibliotek kan tilby av litteratur, som i neste omgang fører til leseglede. En del av tilskuddsmottakerne viser også til at de har økt fokus på elevmedvirkning og tatt i bruk elevassistenter på skolebiblioteket. Gjennom å la elevene ta del i utviklingen av skolebiblioteket kan det tenkes at de får større eierskap til biblioteket og blir mer kjent med hvordan et bibliotek kan brukes som læringsarena. Når elever deltar i utviklingen av biblioteket, kan det også tenkes at det utvikles i en retning som gjør arenaen relevant for målgruppen. Dette er funn som gir indikasjoner på at utnyttelsen av skolebiblioteket som fysisk ramme for ulike opplæringsaktiviteter er blitt større som følge av tilskuddet.

1.2 Innspill til videreutvikling

Tilskuddsmottakerne er jevnt over godt fornøyd med tilskuddsordningen, og mener selv at de som tilskuddsmottakere gjennomfører prosjekter i tråd med målene for ordningen. Selv om tilskuddsordningen er et positivt bidrag til skolebibliotekenes og skolenes arbeid med lesestimulering, er det likevel noen momenter med ordningen som gir innspill til videreutvikling. I dette delkapittel diskuteres noen anbefalinger evalueringsteamet mener kan bidra til å styrke måloppnåelsen i tilskuddsordningen.

Bruke programteori aktivt i videreutviklingen av tilskuddsordningen

Da evalueringsarbeidet startet, forelå det ikke noen klar programteori for tilskuddsordningen. Programteori med beskrivelse av ordningens intenderte virkningskjede er nå etablert. Beskrivelse av en egen programteori for det enkelte prosjekt bør være et viktig grunnlagsdokument for kommuner som skal søke om tilskudd. En god beskrivelse av tilskuddsordningers virkningskjede gjør søkere bedre rustet til å formulere en plan for prosjektgjennomføringen, samt at den bidrar til mer effektiv og enklere søknadsbehandling. Beskrivelsen av ordningens virkningskjede har hovedoverskriftene; *innsatsfaktorer, aktiviteter, produkt, utfallsmål* og *overordnet mål*. Virkningskjeden, slik den er foreslått i kapittel 2, legger opp til et stort spenn i variasjon, men alle elementene er i tråd med Utdanningsdirektoratets retningslinjer og intensjoner med ordningen. Virkningskjeden gir i tillegg innspill til mulige indikatorer. Noen av disse er dikotome – for eksempel hvorvidt man har utarbeidet en skolebibliotekplan eller ikke. Andre gir grunnlag for enkle tellekanter, eller bruk av enkle anonyme spørreskjema på nett for å teste ut og gjøre vurderinger fra for eksempel lærerkollegiet og elever. Virkningskjeden gir Utdanningsdirektoratet også et utgangspunkt for å justere ordningen i tråd med direktoratets ambisjoner.

Vi ser for oss at virkningskjeden kunne vært et vedlegg til utlysninger av ordningen, og at søkere utfordres til å bruke den i sine søknader og senere i rapportering. For de søkerne som planlegger å søke på tilskuddet flere år på rad, gir virkningskjeden også et utgangspunkt for å kunne spore kontinuitet, og eventuelt se nærmere på fremtidige utfallsmål.

Vurdere å konkretisere målene i ordningen

Et mål med programteori er å tydeliggjøre intensjonene for en tilskuddsordning. Hva er målet for ordningen, og hvilke aktiviteter kan støttes ut fra ordningens mål og delmål. Mange av delmålene som blir beskrevet i kapittel 2.2, er formulert overordnet og generelt. Blant eksemplene som kan trekkes frem, er at tilskuddet skal bidra til at «skolebibliotekene blir en arena for leseglede for alle elevgrupper», at «skolebiblioteket skal være en inkluderende arena, som tar hensyn til barn og unges ulike forutsetninger og behov», og at tilskuddet skal «legge til rette for lesing og vurdering av trykte og digitale tekster og sammensatte tekster». Delmål som er så vidt definerte avstedkommer mange mulige veier til målet om å bidra i arbeid med lesestimulering. Resultatet er at tilskuddsmottakerne nesten uavhengig av hvilke aktiviteter som gjennomføres, når tilskuddsordningens overordnede mål.

Åpne målsettinger gjør at kommunene får stor frihet til selv å definere innhold og aktiviteter i prosjektene sine, noe som både kan være positivt og ønskelig fra tilskuddsforvalters side. Ønsker man derimot en strammere styring, kan målsettingene i ordningen med fordel konkretiseres og operasjonaliseres.

Rekruttering – nye kommuner inn i ordningen

Oxford Research vurderer at krav om at tilskuddsmottakere må etablere en skolebibliotekplan er et godt grep for å bidra til at tiltakene som igangsettes på skolene og i skolebibliotekene blir varige. Selve prosessen med å utvikle en skolebibliotekplan er viktig for å mobilisere skoleeiere, skoleledere og lærerkrefter. Erfaringene fra kommuner som har fått tilskudd, bør komme andre kommuner til gode

med mål om å skalere opp ordningen og rekruttere nye kommuner. Den første terskelen er å gjøre ordningen bedre kjent blant alle landets kommuner.

Skolebibliotekplan – vise til gode eksempler

Vår vurdering er at det også er rom for at Utdanningsdirektoratet ytterligere konkretiserer hva slags forarbeid som bør være gjort i forkant av søknad. Dersom prosjektene må bruke ytterligere tid på forankring og organisering, spiser dette av tiden til faktisk implementering av prosjektet. Dette kan i noen tilfeller være uunngåelig, men det er hensiktsmessig at prosjekts struktur, roller og ansvar er rigget og forankret i forkant av søknad.

Et av kriteriene for å motta tilskudd er at søker har en skolebibliotekplan. Evalueringsteamet har sett nærmere på flere kommuners skolebibliotekplaner. I stort beskriver disse hvilke mål kommunen har for utviklingen av skolebibliotekene og hvordan definerte mål skal nås. For kommuner som per i dag ikke har denne type planer etablert, kan det være vanskelig å forstå hva en slik plan skal inneholde. Tilskuddsforvalter kan bidra til å forenkle dette ved å vise til gode eksempler på politisk vedtatte planer, i kommuner som har fått tilskudd fra tilskuddsordningen når det lyses ut midler i programmet.

Vurdere krav til medfinansiering

I tilskudd til skolebibliotek er det krav om minimum 30 prosent medfinansiering fra kommunen. Det kan være gode grunner for å kreve medfinansiering. For eksempel kan det forplikte kommunen til utvikling og bruk av skolebibliotek, som i forlengelsen kan tenkes å øke sannsynligheten for at arbeidet fortsetter også etter at tilskuddet er brukt opp. Samtidig gir krav om medfinansiering høyere sannsynlighet for at tilskuddet blir skjevfordelt mellom kommunene. Funn i evalueringen peker mot at det er gitt midler til kommuner som det er sannsynlig at ville ha gjennomført skolebibliotekprosjektet og tiltak som skal fremme arbeid med lesestimulering, uavhengig av midler fra staten.

En bør derfor ta en prinsipiell diskusjon, hvorvidt det skal kreves kommunal medfinansiering, eller om det finnes annen type egeninnsats som kommunene kan legge inn i prosjektene. Øremerkede tilskudd har en iboende utfordring ved at det favoriserer kommuner med ressurser. Det er disse kommunene som vil ha mindre problemer med å prioritere skolebiblioteket i kommunebudsjettet.

Læring på tvers av kommunegrensener

Tiltakene for arbeid med lesestimulering er mange, og erfaringene fra skolebibliotekprosjektene er ulike. Det bør derfor etableres arenaer for erfaringsdeling mellom kommuner som har mottatt tilskudd. Dette er tilbakemeldinger som også bør kanaliseres videre til kommuner som ikke har mottatt tilskudd for å motivere disse til å utvikle egne søknader til tilskudd til skolebibliotek.

Motivere til videreføring av tiltak som gir varige virkninger

Prosjektene gjennomføres med tanke på at de skal gi varige virkninger. Når tilskudd benyttes til lønnskostnader som gir økt bemanning og utvidet åpningstid i skolebiblioteket, er man sårbar for at dette faller bort når tilskuddsmidlene er brukt opp. I søknader og rapportering bør det derfor foreligge

konkrete planer for hvordan tilskuddsmottaker skal videreføre arbeidet med lesestimulering når tilskuddet og prosjektperioden tar slutt.

2. Om oppdraget

Tradisjonelt er skolebiblioteket synonymt som en plass for lesing, et oppholdsrom og som et trygt sted for alle elever.¹ Til forskjell fra folkebiblioteket, har skolebiblioteket en klart definert målgruppe; elevene i skolen.² De fleste som går, eller har gått på skole, har en formening om hva et skolebibliotek er. Ut fra statistikk fra Norsk bibliotekforening, vet man at majoriteten av landets grunnskoleelever er brukere av skolebiblioteket minst en gang i uken, og at de i snitt låner nærmere 14 bøker hver i løpet av et skoleår. Likevel viser forskning at organisering og bruk av skolebibliotek varierer stort. Denne rapporten er en evaluering av «Tilskudd til skolebibliotek», som er forvaltet av Utdanningsdirektoratet. Formålet med tilskuddsordningen er å bidra til å utvikle skolebibliotek og styrke skolenes arbeid med lesestimulering.

- Elevene låner i snitt 13,8 bøker i året.
- 72 prosent av elevene bruker skolebiblioteket en gang i uken eller oftere.
- 89 prosent av lærerne bruker skolebiblioteket når de forbereder seg.

Kilde: Norsk bibliotekforening / Utdanningsforbundet

Evalueringsformålet er å undersøke hvorvidt ordningen gir elever bedre tilgang til, og utnyttelse av, skolebiblioteket. Som del av oppdraget har vi også:

- utviklet en programteori for tilskuddsordningen (kapittel 2)
- utarbeidet et sluttrapporterings skjema for avsluttede skolebibliotekprosjekter (vedlegg 1)

Disse to leveransene er oversendt oppdragsgiver som to separate delleveranser i løpet av evalueringsperioden. Programteorien beskriver tilskuddsordningens intenderte virkningskjede. I dette oppdraget ser vi programteori som hensiktsmessig for videreutviklingen av ordningen, samt at den også vil kunne være til hjelp for kommuner som søker på midler. Rapporten er strukturert i henhold til hovedelementene i virkningskjeden.

Sluttrapporterings skjemaet skal være et rapporteringsverktøy for fremtidige tilskuddsmottakere i ordningen. Sluttrapporterings skjemaet er også brukt som et datainnsamlingsverktøy i evalueringsarbeidet. Alle tilskuddsmottakerne har fått tilsendt skjemaet og 49 mottakere har besvart dette.

Evalueringen ble rammet av pandemien forårsaket av koronaviruset SARS-CoV-2, og som fører til sykdommen Covid-19.³ Sykdommen smitter via innånding, avsetning og kontakt med dråper som inneholder virus. Smittevern hensyn gjennom nedstengingen av landet ble iverksatt 12. mars 2020, og påvirket kommunenes fremdrift og gjennomføring av skolebibliotekprosjekter. Det ble særlig vanskelig for kommunene å gjennomføre aktiviteter som inkluderte samhandling mellom større elevgrupper og eksterne besøk i og utenfor skolen. Mange av skolebibliotekprosjektene som var støttet

¹ Malmberg, S., & Graner, T. (2014). Bibliotekarien som medpedagog : eller: Varför sitter det ingen i lånedisken? Lund: BTJ Förlag.

² Malmberg, S. (2015). Happenings som arbeidsmetode: eller - kom vi drar till bibblan! Lund: BTJ Förlag.

³ <https://www.fhi.no/nettpub/coronavirus/fakta/fakta-om-koronavirus-coronavirus-2019-ncov/?term=&h=1>

av ordningen ble dermed endret, eller utsatt. Utsatte aktiviteter er tatt opp etter at de nasjonale smitteverntiltakene er opphørt. Korona resulterte i at flere prosjekter ble lagt på is under pandemien som følge av at prosjektaktiviteter ble utsatt. Vi kan ikke se at prosjektresultater er påvirket av pandemien ut over utsettelsene som pandemien medførte. På grunn av pandemiens påvirkning på prosjektenes fremdrift, ble også evalueringsarbeidet stoppet opp under nedstengingen.

De neste delkapitlene diskuterer begrepet skolebibliotek, altså konteksten som er rammen for mottakerne i tilskuddsordningen. I dette arbeidet viser vi til relevante studier og forskning på feltet. Deretter beskrives ordningen «Tilskudd til skolebibliotek», evalueringens problemstillinger, samt vår metodiske tilnærming i evalueringsarbeidet.

2.1 Om skolebibliotek

Ifølge Opplæringsloven § 92 skal alle elever i grunnskolen ha tilgang til skolebibliotek. I forskrift til opplæringsloven § 21-1 spesifiseres det at;

«Skolen skal ha skolebibliotek med mindre tilgangen til skolebibliotek er sikra gjennom samarbeid med andre bibliotek. Bibliotek som ikkje ligg i skolen sine lokale, skal vere tilgjengeleg for elevane i skoletida, slik at biblioteket kan brukast aktivt i opplæringa på skolen. Biblioteket skal vere særskilt tilrettelagt for skolen.»

Ut over nevnte forskrift, settes det ingen lovmessig krav til omfang, kvalitet, bemanning eller vedlikehold av skolebibliotek. Kommunene har dermed betydelig frihet når det gjelder prioritering av skolebiblioteket. Satsingen på skolebibliotekene er med andre ord avhengig av rektors bruk av skolens

Skolebibliotekene i 2018 og 2020

- Ni av ti skoler har et skolebibliotek
- Det er færre ungdomsskoler enn barneskoler som har skolebibliotek
- De viktigste årsakene til at skoler ikke har skolebibliotek er plassmangel (50%), økonomi (30%), og at det ikke er prioritert (20%)
- Nesten en av fire skoler har et samarbeid med folkebiblioteket
- Blant grunnskolene har en av ti skoler en bibliotekfaglig utdannet bibliotekar. I flertallet av skolene er det en lærer uten bibliotekfaglig tilleggsutdanning som har ansvaret for skolebiblioteket
- Bruken av skolebiblioteket er i liten grad nedfelt i skolens planer. Rundt halvparten av skolene har en egen «Plan for lesing»
- 16% av kommunene arrangerte i 2018 felles møter eller lærende nettverk for de skolebibliotekansvarlige i kommunen. I 2020 var dette tallet steget til 33%

Kilde:

Waagene m. fl. 2018. Spørsmål til Skole-Norge. Analyser og resultater fra Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse til skoler og skoleeiere våren 2018. NIFU 2018:19
 Rogde m. fl. 2020. Spørsmål og svar til Skole-Norge 2020. Analyser og resultater fra Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse til skoler og skoleeiere våren 2020. NIFU 2020:14

midler, og kommunens fordeling av midler til skolene. I de kommende avsnittene presenteres ulike beskrivelser og tilnæringer til forståelsen av hva begrepet skolebibliotek rommer.

2.1.1 Et hjerte i skolen

Skolebiblioteket blir ofte omtalt som et hjerte i skolen.^{4,5,6,7} Det at hjertemetaforen brukes, synliggjør at skolebiblioteket er en del av kjernevirksomheten til skolen. Her kan elevene utvikle fantasi og leselyst, de kan utforske tekster og få hjelp til å søke etter informasjon og tenke kritisk.

IFLA (Internasjonal Federation of Library Associations and Institutions) er en internasjonal organisasjon for bibliotekene. Organisasjonen har utviklet retningslinjer for skolebibliotek og et skolebibliotekmanifest i samarbeid med Unesco. Skolebibliotekmanifestet er tydelig på hvilken plass skolebiblioteket har i skolen og dagens samfunn, og starter med;

Skolebiblioteket formidler informasjon og tanker som er avgjørende for å kunne fungere i dagens informasjons- og kunnskapsbaserte samfunn. Skolebiblioteket gir elevene de ferdigheter som er nødvendig for livslang læring og utvikling av fantasien, og gjør dem i stand til å ta sitt ansvar som medborgere.

IFLA/Unescos skolebibliotekmanifest

For at skolebiblioteket skal være et «hjerte i skolen» må skoleledelsen prioritere arenaen, samt tydeliggjøre for personalet hvilken ressurs skolebiblioteket er.

2.1.2 Et pedagogisk verktøy

Boken «Teacher and Librarian Partnerships in Literacy Education in the 21st Century» (2017)⁸ viser til nasjonal og internasjonal forskning om at barn og unge som leser variert skjønnlitteratur på skolebiblioteket og i klasserommet, utvikler et engasjement for lesing og deler sine leseropplevelser.

Christina Clark (2010) viser til hvordan bruken av skolebiblioteket endrer seg med elevers ulike leseferdigheter og holdninger til lesing.⁹ Clark viser til en sterk sammenheng mellom leseprestasjoner og bruk av skolebibliotek. Elevene som leste under forventet nivå for sin alder hadde to ganger så stor

⁴ <https://www.utdanningsnytt.no/skolebibliotek/farvel-til-skolebiblioteket-nytt-lovforslag-svekker-elevenes-laeringsmiljo/246442>

⁵ Bjørnes, Anniken 2021: Skolebiblioteket – fristed og hjerte i skolen. <https://digitalutgave.bokogbibliotek.no/>

⁶ Nøst og Sivertsen 2014. Skolebiblioteket. Læringsrommet i skolens hjerte. Handelshøyskolen i København (CBS) og Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet (DPU).

⁷ Barstad, J., Audunson, R., Hjortsæter, E., & Østli, B. (2007). Skolebibliotek i Norge. Kartlegging av skolebibliotek i grunnskole og videregående opplæring. Høgskulen i Volda/Møreforskning Volda. Arbeidsrapport nr. 204.

⁸ Joron Pihl, Kristin Skinstad van der Kooij and Tone Cecilie Carlsten (Eds.) 2017. Teacher and Librarian Partnerships in Literacy Education in the 21st Century. Sense Publisher volume 6

⁹ Clark, C. (2010). Linking School Libraries and Literacy: Young People's Reading Habits and Attitudes to Their School Library, and an Exploration of the Relationship between School Library Use and School Attainment: (National Literacy Trust-rapport 2010).

sannsynlighet for å si at de ikke var brukere av skolebibliotek. Derimot hadde elevene som leste over forventet nivå, nesten tre ganger så stor sannsynlighet for å si at de var brukere av skolebiblioteket. En svensk kunnskapsoppsummering fra 2017, viser til studier som dokumenterer at elever som har tilgang til skolebibliotek, presterer bedre enn elever som ikke har tilgang.¹⁰ Oppsummeringen konkluderer med at de aller fleste skolebibliotekforskere i de fleste land er enige om at skolebiblioteker av høy kvalitet har en positiv innvirkning på elevers prestasjoner. Den svenske studien får støtte av den amerikanske forskeren Karen W. Gavigan (2018), som har gjort tilsvarende funn i en studie av forskning på skolebibliotek i flere land og verdensdeler.¹¹

Carlsen m.fl. (2014) oppsummerer i en evaluering av Program for skolebibliotekutvikling, at svenske og norske studier påpeker at skolebiblioteket er en egen organisasjonskontekst for læring. Slike studier understreker at lesepraksiser og lesekompetanse er sosiale praksiser som styrkes gjennom bruk av skolebibliotek som kontekst og felles læringsarena på tvers av fag og skoletrinn.¹² Skolebibliotekaren driver med pedagogisk virksomhet, og det kan like gjerne skje i klasserommet som i skolebiblioteket. Godt utbygde skolebibliotek og partnerskap mellom lærere og bibliotekarer er avgjørende for å utvikle en kultur for lesing i skolen.^{13, 14} Mens lærerne er spesialister på undervisning og læring, er bibliotekarene spesialisert på bibliotekets samling, informasjon og litterautformidling. Bibliotekarene er også spesialister på barne- og ungdomslitteratur og veiledning. Bibliotekarenes kompetanse er med det et viktig supplement til lærernes kompetanse.

Skolebibliotekets pedagogiske funksjon kan tolkes på ulike måter. En måte å se det på er å forstå skolebibliotekaren som veileder for å finne fram til passende bøker. Når skolebibliotekaren viser, forklarer, tenker høyt og elevene får se hvordan skolebibliotekaren handler, kan det gi elevene viktige strategier for å finne og søke etter informasjon og tekster.¹⁵ Skolebiblioteket er ikke bare for trykte medier, men inneholder også nyere teknologi som gir en bred tilgang til informasjon.¹⁶ Den pedagogiske funksjonen omfatter også samlingen og tilgjengeligheten til denne, som også inkluderer digitale kilder.¹⁷ Som et pedagogisk verktøy bør skolebiblioteket med andre ord ikke være en statisk institusjon, men en institusjon i takt med læreplaner og samfunnsutvikling ellers.

¹⁰ Gärden, Cecilia (2017): Skolebibliotekets roll för elevers lärande. En forsknings- och kunnskapsöversikt år 2010 – 2015. Kungliga biblioteket

¹¹ Gavigan, K. (2018). School library research from around the world: Where it's been and where it's headed. *Knowledge Quest*, 46(5), 32-39.

¹² Carlsten, Tone Cecilie; Sjaastad, Jørgen 2014. Evaluering av Program for skolebibliotekutvikling 2009-2013. NIFU rapport;2014-4

¹³ Gretes, F. (2013). School library impact studies: A Review of Findings and Guide to Sources. (Rapport fra Gretes Research Services 2010).

¹⁴ Kachel, D. (2013). School Library Research Summarized. (Mansfield University 2013)

¹⁵ Rafste, E. T. (2008). Skolebiblioteket som læringsarena. I: T. Hoel, E. T. Rafste & T. P. Sætre. *Opplevelse, oppdagelse, opplysning: fagbok om skolebibliotek*. Oslo: Biblioteksentralen

¹⁶ Ross, J. Todd 2008. Youth and their Virtual Networked Words: Research findings and Implications for School Libraries. *Scholastic Library Publishing*. Volume 14, Number 2, July 2008, 19-34

¹⁷ Streatfield, D., Shaper, S., & Rae-Scott, S. (2010). School libraries in the UK A worthwhile past, a difficult present—and a transformed future? (A Report of the UK National Survey 2010) H

Skolebibliotek er et redskap for å støtte elevene i å nå mål i læreplaner. For å oppfylle målene i kunnskapsløftet er det en forutsetning at elevene har tilgang til velfungerende skolebibliotek.¹⁸ Det er derfor viktig at skolebibliotekene blir brukt systematisk i opplæringen, at de styrker sin pedagogiske rolle og blir en integrert del av skolens opplæringsvirksomhet. Gjennom skolebiblioteket gjøres kunnskap, fakta og historier tilgjengelig for elever. Skolebiblioteket er en mer uformell læringsarena. Det er en rolle som supplerer den mer formelle klasseromsundervisningen, som utspinner seg på tvers av fag og studieretninger som bør henge nøye sammen med læreplanene og skolens virksomhetsplan. Det bør derfor ikke bare være en fysisk boksamling, men også tilby tilgjengelig kvalifisert personale.¹⁹ Skal skolebiblioteket lykkes, er det sannsynlig at skolebibliotekaren bør inngå som en del av en helhetlig og tydelig pedagogiske satsning.

2.1.3 Et rom av muligheter

Fra tidligere forskning vet man at skolebiblioteket ikke er en dynamisk læringsarena i mange kommuner og på mange skoler. Skolebiblioteket havner ofte langt ned på kommuners og skolers prioriteringer av ressurser.²⁰ Selv om vi har lovbestemt tilgang til skolebibliotek, er forskjellene i form, innhold og attraktivitet likevel store. For mange elever betyr møter med skolebiblioteket nedstøvede kasser med utdaterte bøker, eller stengte rom. Mange skoler har ikke skolebibliotek i det hele tatt. Andre skoler har et skolebibliotek der elevene møter utvidede åpningstider og er et strukturert og strategisk verktøy i skolens arbeid med lesestimulering. I tillegg til å være en kunnskapsarena, er skolebiblioteket også en kulturarena. Disse to arenaene overlapper hverandre i mulighetene til å utvikle elevenes leseferdigheter.²¹ Velfungerende skolebiblioteker representerer et rom med muligheter for skoler, lærere og elever.

En kompetent skolebibliotekar er alene ikke nok for å realisere bibliotekets potensial. Like viktig er det at skolebiblioteket må være en del av et miljø som verdsetter rollen til skolebiblioteket. Skolens ledelse har en viktig rolle for å få til et samarbeid mellom lærere og skolebibliotekarer.²² For å ta ut mulighetene som skolebibliotekene representerer, bør en tenke på skolebiblioteket som mer enn et fysisk rom. Det er nødvendig å flytte fokus fra det som skjer i det fysiske bibliotekrommet til å se skolebiblioteket som funksjon.²³ Det skal være en plass elevene gjerne oppsøker uten at det

¹⁸ Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 (LK20), innført fra og med 2020 er en norsk skolereform. Den omfatter hele grunnopplæringen (grunnskolen, videregående skole og voksenopplæringen) og trådte i kraft i august 2020 for alle trinn utenom 10. trinn og Vg2 som starter 2021 og Vg3 som starter 2022. Reformen fører til endringer av skolens innhold, organisasjon og struktur med nye læreplaner for de fleste fag, omtalt som fagfornyelsen.

¹⁹ Achterman, D. L. (2008). Haves, halves, and have-nots: School libraries and student achievement in California. (Rapport fra University of North Texas 2008) Hentet fra <http://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc9800>

²⁰ Hjelmo, L. Achterman, D. L. (2008). Haves, halves, and have-nots: School libraries and student achievement in California. (Rapport fra University of North Texas 2008) Hentet fra

<http://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc9800>. H., Håland, A., Pihl, J. og Svingen, A. 2018. Skolebiblioteket. Læring og leseglede i grunnskolen. Cappelen Damm Akademisk

²¹ Rafste, E. T. (2008). Skolebiblioteket som læringsarena. I: T. Hoel, E. T. Rafste & T. P. Sætre. Opplevelse, oppdagelse, opplysning: fagbok om skolebibliotek. Oslo: Biblioteksentralen

²² Achterman, D. L. (2008). Haves, halves, and have-nots: School libraries and student achievement in California. (Rapport fra University of North Texas 2008) Hentet fra <http://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc9800>

²³ Malmberg, S., & Graner, T. (2014). Bibliotekarien som medpedagog : eller: Varför sitter det ingen i lånedisken? Lund: BTJ Förlag.

nødvendigvis er læring som er målet. Oppdraget skifter dermed mellom å være et sted for lesing og skrivning, informasjonssøking, kildekritikk, refleksjon, kulturelle arrangementer og så videre, til å være et sosialt sted for utvikling av kreativitet og interaksjon med andre.²⁴

Mulighetsrommet omfatter også ambisjoner i FNs bærekraftsmål²⁵, der bibliotekene er viktige bidragsytere til mange av målene.²⁶ Bibliotekene befinner seg i skjæringspunktet mellom kultur, utdanning og livslang læring, folkehelse og sosialt arbeid. Dette gir et godt utgangspunkt for å jobbe aktivt med bærekraftsmålene. Bibliotekene er tuftet på ideene om folkeopplysning og delingsøkonomi. Skolebibliotek kan også, gjennom sin formidling av samlingene, ulike arrangement og tjenester, bidra til at elevene kan leve sine liv på en bærekraftig måte og kunne bidra til at samfunnsutviklingen er bærekraftig.

2.2 Tilskudd til skolebibliotek²⁷

Tilskuddsordningen ble opprettet i 2018 og Utdanningsdirektoratet forvalter ordningen. I 2018 ble det delt ut nærmere 14 millioner kroner i tilskudd. I 2019 ble det delt ut rundt 13,5 millioner kroner.

Tilskudd til skolebibliotek er en del av Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2023.²⁸ For strategiperioden er målet å videreutvikle bibliotekene som relevante og viktige kunnskapsinstitusjoner som skal bidra til folkeopplysning og dannelse for befolkningen. I strategien understrekes det at velfungerende skolebibliotek kan støtte opp om regjeringens målsettinger knyttet til blant annet lesing, tidlig innsats, dybdelæring, kritisk tenkning, danning og personlig vekst. Bruk av skolebibliotek vil kunne støtte elevenes læring generelt, samt ha en særlig viktig rolle i skolens arbeid med å utvikle elevenes leseferdigheter og leseglede, språkkompetanse, medie- og informasjonskompetanse, samt digital dømmekraft. Biblioteket kan bidra til at elevene lærer å bruke digitale ressurser i kreativt og skapende arbeid, og det kan være en arena der skolen bygger gode og inkluderende fellesskap som fremmer trivsel for alle.

Kommuner kan søke tilskudd til å styrke skolebibliotekenes arbeid med lesestimulering. I Tilskuddsbrev 2018 poengteres det at tilskuddet er tilknyttet Språkløyper – nasjonal strategi for språk, lesing og skrivning 2016-2019, som gjelder både for barnehage, barnetrinn, ungdomstrinn og videregående skoler, og er slik sett unik i norsk sammenheng.^{29, 30}

Formålet med tilskuddsordningen er å bidra til å utvikle skolebibliotek, og at arbeid med lesestimulering styrkes. Ut over hovedformålet med tilskuddsordningen, er det også definert noen delmål. Tilskuddsordningen skal bidra til at skolebibliotekene:

²⁴ Malmberg, S. (2015). Hapenings som arbeidsmetode: eller - kom vi drar till bibblan! Lund: BTJ Förlag. 25 https://globalcompact.no/barekraftsmalene/?gclid=EAIaIQobChMIvKvziOz-8wIVbkaRBR20AQnIEAAYAiAAEgL0dPD_BwE

²⁶ Kunnskapsdepartementet 2019. Rom for demokrati og dannelse Nasjonal bibliotekstrategi 2020–2023.

²⁷ Basert på beskrivelsen i; Utdanningsdirektoratet 2019. Kravspesifikasjon fjerde avrop rammeavtale. Evaluering av tilskudd til skolebibliotek.

²⁸ Kunnskapsdepartementet 2019. Rom for demokrati og dannelse Nasjonal bibliotekstrategi 2020–2023.

²⁹ Oppdragsbrev 11-18 om tilskuddsordning for å styrke skolebibliotekenes arbeid med lesestimulering.

³⁰ Tilskottsbrev 2018 – Tilskottsordning for å styrke arbeidet med lesestimulering i skolebiblioteka

- Blir en arena for leseglede for alle elevgrupper og i alle fag
- Brukes systematisk i opplæringen, og bidrar til å nå målene i læreplanverket
- Legger til rette for lesing og vurdering av trykte og digitale tekster og sammensatte tekster
- Er en integrert og varig del av skolens pedagogiske virksomhet
- Er en inkluderende arena, som tar hensyn til barn og unges ulike forutsetninger og behov
- Er innovative og fremtidsrettede

I tillegg ønsker tilskuddsforvalter å øke lærernes kompetanse i pedagogisk bruk av skolebiblioteket i opplæringen, samt styrke samarbeidet mellom skolebibliotekene og folkebibliotekene.

Tilskuddsmidlene skal gå til personalressurser og/eller utvikling av kompetanse for å legge til rette for bibliotekutvikling og lesestimulering i regi av skolebibliotekene. Prosjektene må tilfredsstille følgende kriterier:

- Oppfylte minstekrav knyttet til kvalitet og tilgjengelighet
- Kommunal medfinansiering må være på minst 30 prosent av totalsummen for prosjektet
- Må ha en plan for videreføring etter endt prosjektperiode
- Må ivareta brukermedvirkning
- Midler kan ikke gå til innkjøp av utstyr / bøker.
- Tilskuddsmottakerne forplikter seg til å dele erfaringene fra prosjektene
- Minstekrav for kvalitet og tilgjengelighet
- Minstekrav til skolebibliotekene er formulert i forskrift til opplæringsloven kap. 21-1: «Skolen skal ha skolebibliotek med mindre tilgangen til skolebibliotek er sikra gjennom samarbeid med andre bibliotek. Bibliotek som ikke ligger i skolen sine lokale, skal være tilgjengeleg for elevane i skoletida, slik at biblioteket kan brukast aktivt i opplæringa på skolen. Biblioteket skal vere særskilt tilrettelagt for skolen».

For å søke om tilskudd til personalressurser eller utvikling av kompetanse må kommunene i tillegg ha:

- En gjeldende plan for bruk av skolebibliotek som er en del av opplæringen
- En samling av bøker/ressurser som omfatter både fag- og skjønnlitteratur
- Et variert utvalg digitale ressurser og utstyr
- Et budsjett for skolebibliotekene som sikrer fornyelse og vedlikehold av samlingen slik at samlingen er aktuell og relevant

I kommunenes søknader om tilskudd må det foreligge en prosjektbeskrivelse som viser:

- Hvordan prosjektet skal bidra til å utvikle skolebibliotek i kommunen
- Hvordan prosjektet skal legge til rette for lesestimulering
- Hvordan prosjektet kan oppfylle målene for tilskuddsordningen
- Gjeldende plan for bruk av skolebibliotek som en del av opplæringen
- Svar på spørsmål knyttet til minstekrav om kvalitet og tilgjengelighet
- Kobling til de prioriterte områdene i kunngjøringen
- Plan for videreføring etter endt prosjektperiode
- Budsjett for prosjektet, inkludert egenfinansiering

I søknaden skal det komme tydelig fram hvilken effekt søkeren forventer tiltaket eller aktiviteten vil ha.

2.2.1 Tilskuddsmottakerne

Både i 2018 og 2019 fikk 27 kommuner tildelt midler fra ordningen, hvorav to kommuner fikk midler i begge årene. Det vil si at det til sammen er 52 kommuner som har fått tildelt midler i perioden. Tabellen under viser en oversikt over kommuner som har mottatt tilskudd i årene 2018 og 2019. Det er flere av kommunene som fikk tilskudd som er slått sammen med andre kommuner etter at kommunereformen trådte i kraft 1. januar 2020. Hvilke kommuner dette gjelder fremkommer i tabellen.

Tabell 1: Kommuner som har mottatt tilskudd fra tilskudd til skolebibliotek i perioden 2018-2019.

2018		2019	
Ringsaker	Austrheim	Alta	Namsos
Sande	Berg	Arendal	Norrdal *****
Skedsmo*	Fitjar	Bømlo	Nord-Odal
Sømna	Førde	Enebakk	Osterøy
Sør-Fron	Gjerstad	Farsund	Overhalla
Sør-Odal	Hamarøy	Flesberg	Skaun
Sørreisa	Harstad	Gratangen	Skedsmo*
Tromsø	Hitra	Grimstad	Spydeberg*****
Trondheim	Hå	Hammerfest	Stord
Trøgstad**	Kristiansand	Hol	Sund
Tønsberg	Lindesnes****	Hurdal	Valle
Verdal	Lørenskog	Hægebostad	Vanylven
Øygarden*****	Nes	Leka	Verdal***
	Rindal	Luster	

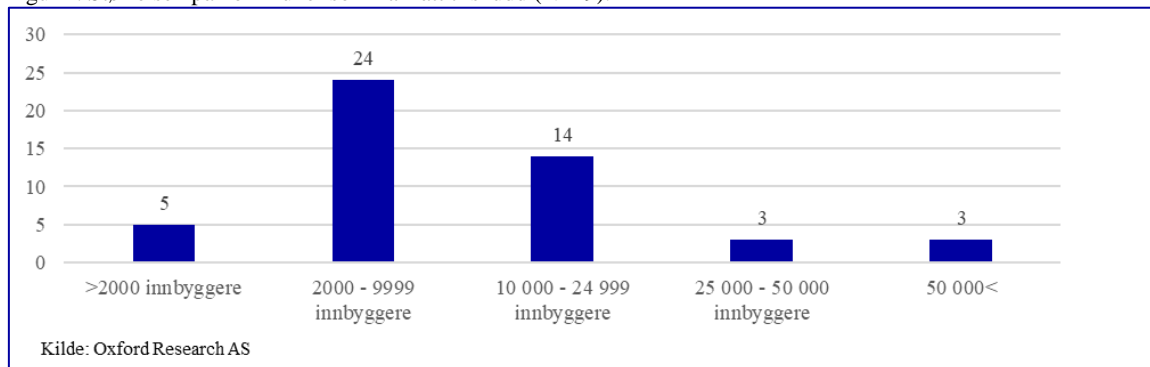
* Lillestrøm kommune fra 1. januar 2020, fikk midler både i 2018 og 2019, rapporterer for 2019
 **Indre Østfold kommune fra 1. januar 2020
 ***Fikk midler både i 2018 og 2019, rapporterer for 2019
 **** Slått sammen av Lindesnes, Mandal og Marnardal fra 1. januar 2020
 ***** Slått sammen til Indre Østfold av Spydeberg, Askim, Eidsberg, Hobøl, og Trøgstad kommune fra 1. januar 2021.
 ***** Slått sammen til Øygarden kommune av Sund, Fjell og Øygarden kommune fra 1. januar 2021
 ***** Slått sammen med Stordal kommune til Fjord kommune fra 1. januar 2020.

Når vi beskriver de empiriske funnene videre i rapporten, skiller vi ikke mellom kommunene som fikk tilskudd i 2018 og i 2019.

Kommunene som har mottatt tilskudd er av ulik størrelse målt i antall innbyggere. I figuren under kommer det frem at det er flest kommuner i størrelsen 2 000 til 10 000 innbyggere som har fått

tilskudd.³¹ Det er naturlig med tanke på at nærmere halvparten av landets kommuner befant seg i denne størrelseskategorien i 2018 og 2019.

Figur 1. Størrelsen på kommuner som har fått tilskudd (N=49).



2.3 Evalueringens formål og problemstillinger

Arbeid med lesestimulering handler om å vekke og videreutvikle elevenes leselyst. Det er altså det arbeidet som gjøres for å skape nysgjerrighet, interesse og lyst til å lese. Tilskudd til skolebibliotek er et tiltak for å bedre elevenes tilgang og utnyttelse av skolebiblioteket for å oppnå mål om arbeid med lesestimulering. Evalueringens formål er å undersøke hvorvidt tilskuddsordningen gir elever bedre tilgang til, og utnyttelse av, skolebiblioteket. Utdanningsdirektoratet har definert følgende problemstillinger som evalueringen skal belyse:

1. Hva beskriver mangfoldet av prosjekter som er støttet av ordningen?
 - a) Hvilke typer prosjekter er støttet?
 - b) Hvordan skal prosjektene bidra til bedre lesestimulering?
2. Har tilskuddsordningen gitt elevene bedre tilgang til skolebiblioteket?
 - a) I hvilken grad har elevene fått bedre tilgang til skolebiblioteket når det gjelder kvantitet?
 - b) I hvilken grad har elevene fått bedre tilgang til skolebiblioteket når det gjelder kvalitet?
3. Har tilskuddsordningen bidratt til bedre utnyttelse av skolebiblioteket for elever?
 - a) Hva kjennetegner aktiviteter som igangsettes og som gir elevene bedre tilgang og utnyttelse av skolebiblioteket?
4. Har prosjektene som er støttet av tilskuddsordningen bidratt til å styrke arbeid med bedre lesestimulering?
 - a) Hva forventes av resultater i deltakerkommunene?
 - b) Hvilke effekter realiseres i ordningen?

³¹ NB: På grunn av kommunesammenslåingen fra 1. januar 2020 stemmer ikke antallet kommuner med gjennomgangen av søknadsporføljen. Flere «gamle» kommuner har kommet til i ordningen som følge av at de etter kommune- og regionreformen nå er en del av en større kommune.

2.4 Evalueringens metodiske tilnærming

Evalueringens problemstillinger tydeliggjør oppdragsgivers behov for et kunnskapsgrunnlag som bygger på tilskuddsmottakernes erfaringer, skal bidra til å innrette, og eventuelt justere, ordningen, slik at arbeid med lesestimulering kan styrkes ytterligere. Anbefalinger om eventuelle justeringer og endringer av ordningen, er med andre ord et av bidrag i oppdraget. Registerdata, dokumentanalyse, intervjuer av prosjektledere i syv utvalgte kommuner, og en spørreundersøkelse gjennom utvikling og bruk av sluttrapporteringskjema inngår som datakilder.

2.4.1 Bruk av programteori

I kapittel 2 bruker vi programteori for å få grep om målstrukturen og intensjonen med tilskuddsordningen. Dette utledes fra ordningens retningslinjer – informasjonen som tilskuddsmottakere har tilgjengelig i søknadsprosessen. En programteoretisk gjennomgang av retningslinjene gir oss følgende:

- Større presisjon i forståelsen av ordningens tiltenkte virkemåte og mål
- Forståelse for hva ordningen kan romme av variasjon knyttet til hvilke prosjekter som kan støttes innen gjeldende rammer, og hvordan variasjon kan fremstilles i en virkningskjede

En velutviklet programteori som inneholder en klar og tydelig beskrevet virkningskjede, vil også kunne bidra til å synliggjøre prosjektenes tenkte sammenhenger mellom innsats og resultat. Gjennom bruk av virkningskjeden får kommunene dermed et verktøy i søknadsarbeidet for å skreddersy og synliggjøre hvordan de tenkte aktivitetene bidrar til prosjektmålene og støtter opp under formålet med tilskuddsordningen. Slik bidrar programteori også til å sikre økt relevans mellom prosjekter som støttes og tilskuddsordningens formål.

Et mål med utvikling av programteori er med andre ord å gi innspill til hvordan prosjektaktivitetene utvikles i det videre. Programteori redegjør for en virkningskjede som illustrerer hvordan innsatsfaktorer er tenkt å lede til tilskuddsordningens mål. Innsatsfaktorene er de tilgjengelige ressursene som skal bidra til å oppnå ønsket situasjon. Rapporten er strukturert i henhold til hovedelementene i virkningskjeden. Først presenteres ordningens innsats (kapittel 3), deretter belyses prosjektaktiviteter og produkter (kapittel 4). Til slutt diskuteres ordningens resultater (kapittel 5).

2.4.2 Gjennomgang av registerdata og relevante dokumenter

Prosjektteamet mottok registerdata og relevante dokumenter fra Utdanningsdirektoratet ved oppstart av evalueringen. Registerdataene består av tilskuddsforvalters systematiske informasjon om tilskuddsmottakerne og prosjektene som er støttet i 2018 og 2019. Datamaterialet viser informasjon som hvilke kommuner som har søkt ordningen, hva som er deres innhold i søknadene, størrelse på prosjektet og liknende. I tillegg er denne gjennomgangen supplert med nasjonal og internasjonal forskningslitteratur og populærvitenskapelige artikler om skolebibliotek. Følgende dokumenter er gjennomgått:

- Oppdragsbrev 11-18 om tilskuddsordning for å styrke skolebibliotekenes arbeid med lesestimulering

- Statsbudsjettet for 2018 (og påfølgende statsbudsjett)
- Språkløyper – nasjonal strategi for språk, lesing og skriving 2016-2019
- Rom for demokrati og dannelse, Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2023, Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet
- Svar på Spørsmål til Skole-Norge 2018 (og 2020 evt. 2022 - går til utvalgte skoler)
- Skolebibliotekstatistikk (Nasjonalbiblioteket, skal overføres til Udir)
- Relevante forskningsrapporter og artikler
- Kommuners skolebibliotekplaner

I evalueringen er søknader med tilsagn studert. Søknadene og kommunenes prosjektbeskrivelser er brukt til å velge ut informanter for kvalitative intervjuer med nøkkelpersoner i syv kommuner. I tillegg er disse dokumentene brukt til utvikling av spørreguider for intervjuene. Tilskuddsordningens søknadsmal og funn fra søknadene er brukt i utviklingen av sluttrapporteringskjemaet som tilskuddsmottakere skal rapportere på ved avsluttet prosjekt.

2.4.3 Kvalitative intervjuer

Med utgangspunkt i kommunenes søknader ble syv kommuners skolebibliotekprosjekter valgt ut for kvalitative intervjuer. Utgangspunktet for hvert av intervjuene bestod av studier av kommunens søknad til ordningen og skolebibliotekplan. Kommunenes skolebibliotekprosjekter varierer, både med tanke på innsats, organisering og prosjektinnhold. For kvalitative intervju har vi forsøkt å velge ut kommuner som reflekterer variasjonen som prosjektporteføljen består av. Avsnittene under viser variasjonen i størrelse på prosjekt og prosjektinnhold blant kommunene som inngår i utvalget. I beskrivelsen av de syv utvalgte prosjektene er de mest sentrale satsingspunktene til kommunene i skolebibliotekprosjektene trukket frem.

Førde fikk i 2018 en million NOK i støtte til sitt prosjekt «Skulebibliotek for leselyst!» Alle elevene er i målgruppen, men prosjektet har særlig vekt på å motivere gutter til å lese mer. Det skal blant annet skje gjennom utvidet samarbeid med folkebiblioteket, skoleledelse, lærere og foreldre. Tilskuddet skal bidra til at biblioteket er integrert i skolens planer. Videre skal skolebibliotekene være åpne i skolens åpningstid, og formidle litteratur tilpasset elevenes evner og deres måte å lære på. Det skal være fagutdannet bibliotekar med ansvar for å følge opp skolebibliotek på den enkelte skole. Videre skal før- og etterarbeid knyttet til litterære besøk i den kulturelle skolesekken styrkes. I tillegg satses det på å organisere fagsamlinger for alle skolebibliotekansvarlige og koordinator på folkebiblioteket.

Gjerstad fikk i 2018, 350 000 NOK i støtte til sitt prosjekt «3-1, skolebiblioteket i fokus». Da prosjektet ble satt i gang hadde Gjerstad en skolestruktur bestående av tre skoler i kommunen. Fra og med høsten 2019 er disse samlokalisert i det som tidligere var kommunens ungdomsskole. Tilskuddet skal bidra til å utvikle et nytt bibliotek i den nye skolen. Bibliotekets fysiske ramme skal gjøre skolebiblioteket til en pedagogisk arena der elever opplever mestring, leselyst og har det sosialt godt. Bruken av skolebiblioteket skal økes og bedres. Det brukes derfor midler til å øke skolebibliotekarstillingen til en permanent 50 prosent stilling. Tilskuddet er også brukt til kompetanseheving for skolebibliotekar og lærerstaben. Videre skal nettverk mellom folkebibliotek og skolebibliotek styrkes og utvikles.

Lindesnes fikk i 2018 728 000 NOK i støtte til sitt prosjekt «Leseglede på timeplanen».

Skolebiblioteket i Lindesnes er kjent blant flere av landets skoler. Kommunen har over lengre tid lykkes med å gjøre skolebiblioteket til en læringsarena for arbeid med lesestimulering. «Leseglede på timeplanen» skal bidra til at Lindesnes kommune iverksetter den kommunale leseplanen "Lesing i Lindesnesskolen 1.-10. trinn". Skolebiblioteket og skolebibliotekaren har en svært sentral rolle i leseplanen med ansvar for at tiltakene i leseplanen igangsettes og fungerer etter hensikten. Skolebibliotekaren har både et veileder-, rådgiver- og lederansvar i tett samarbeid med skolens øverste ledelse. Tilskuddet brukes til å øke tidsressursen til skolebibliotekaren og/eller heve kompetansen i hele lærerpersonalet - ut fra hvilket behov den enkelte skole har.

Osterøy fikk i 2019 595 000 NOK i støtte til sitt prosjekt «Mobil Skolebibliotekar». I Osterøy er skolebiblioteket organisert i fellesskap mellom skolene og folkebiblioteket. Skolebibliotekprosjektet er initiert og prosjektledet av bibliotekar ved folkebiblioteket. Kommunen har fire skoler og har over tid hatt lesestimuleringstiltak for femåringene i barnehagene og for første til femte klassetrinn på agendaen. Tilskuddet skal brukes til å fornye disse lesestimuleringstiltakene. I dette arbeidet har bokbussen en sentral rolle. En fordel med bokbuss er at en kan ivareta en viss bredde i en stadig voksende boksamling og samtidig tilby flere eksemplarer av de mest ettertraktede titlene. Gjennom å samle skolene om en skolebibliotekarstilling er det en faglig kvalifisert skolebibliotekar til stede på alle skolene. Med tilskuddet skal det jobbes for å få skolene med på å utforme undervisning som innlemmer bibliotekbruk og lesing. For å oppnå dette må skolebibliotekaren ha kapasitet til å delta på møter ute på skolene. Mer systematisk kommunikasjon skal gi bedre mulighet til å informere om skolebiblioteket og tilpasse tilbudet til brukernes behov. Leseaksjoner i skolebibliotekprosjektet er litteraturformidling gjennom bokpresentasjoner, og elever trekkes inn i formidlingsarbeid gjennom bokaufstillinger som vises på skjerm i bokbussen.

Namsos fikk i 2019 535 000 NOK i tilskudd til deres prosjekt «#Spreleseglede». Prosjektets innhold er konsentrert rundt kurs og foredrag/faglig påfyll for biblioteksansvarlige og lærere. Et satsingsområde er å invitere skolebibliotekarer fra kommuner som lykkes i arbeid med lesestimulering (Lindesnes og Skedsmo kommuner) til erfaringsutveksling for å lære hvordan disse bruker skolebiblioteket som pedagogisk verktøy. Skolebibliotekarene i Namsos skal videre holde kurs for øvrige lærerpersonell og det skal brukes god tid på erfaringsutveksling på tvers av skoler, og på tvers av ansatte på de enkelte skolene. Det meste av tilskuddet er brukt til å ansette en prosjektkoordinator som skal sørge for at planlagte aktiviteter blir gjennomført. I prosjektet gjennomføres ulike leseaksjoner, som for eksempel «bibliotektime», bruk av sosiale medier og lesepris. Motivasjon for mer lesing simuleres gjennom leseaksjon «rett bok til rett elev». Det gjøres blant annet gjennom å temasortere boksamlingen, fremfor at bøkene sorteres i alfabetisk rekkefølge. Elevene skal involveres i bibliotekararbeid. Det kan være å lage utstillinger, registrere bøker og rydde i biblioteket.

Skedsmo kommune fikk i 2018 1,3 millioner og i 2019 120 000 i tilskudd til deres prosjekt «Helhetlig satsing på skolebibliotek i nye Lillestrøm kommune». Skedsmo kommune har med andre ord mottatt tilskudd to ganger, men rapporterer for tilskuddet fra 2019. Skedsmo kommune ble 1. januar 2020 slått sammen med Fet og Sørums kommuner til Lillestrøm kommune. Tilskuddet skal bidra til at elevene i nye Lillestrøm kommune får et likeverdig skolebibliotektilbud. Utviklingen av skolebibliotekene i Lillestrøm kommune er knyttet til fire hovedområder: 1) Etablere en felles kommunal forståelse av skolebibliotek som pedagogisk ressurs og utvikle rutiner for arbeidet. 2) Kompetanseheving for lærere og skolebibliotekarer. 3) Styrke samarbeidet mellom skolene og folkebiblioteket. 4) Lesestimulerende

tiltak på skolene som «rett bok til rett barn» og barnebokbad. Kompetanseheving gjennom faggrupper og nettverk, skoleinternt arbeid og en tydelig forankring på ledernivå skal bidra til dette. Både opplæring og gjennomføring skjer i Skedsmo i løpet av 2019, og skolene i Fet og Sørumsund skal få dette tilbudet når den nye storkommunen er på plass.

Verdal fikk i 2018 730 000 NOK, og i 2019 mottok kommunen en million NOK i tilskudd til prosjektet «Framtidens skolebibliotek – skolebibliotekene i ny skolestruktur og nye bygg». Kommunen har med andre ord mottatt tilskudd begge årene. Det er først og fremst det siste tilskuddet fra 2019 som kommunen rapporterer på i evalueringen. Tilskuddet for 2019 er brukt i forbindelse med omfattende endringer i kommunens skolestruktur. Fire skoler er nå slått sammen til to, samt en tredje skole er under bygging og skal stå klar i 2022. I de nye skolene er det viktig å ivareta skolebibliotekene ved å sette av areal og planlegge hvordan skolebibliotekene kan integreres i undervisning. I de nye skolene skal skolebibliotekene være en viktig del av opplæringen i alle fag. Tilgang til nye bøker økes, og skolebiblioteket skal være en sosial og kulturell møteplass for alle elever. Gjennom samarbeid med folkebiblioteket og nettverk mellom skolebibliotekarene vil erfaringer og kunnskaper deles. Kunnskapen som folkebiblioteket og skolebibliotekarene har om bibliotek, er brakt inn i bygging av nye skoler og utvikling av ny fysisk ramme for skolebibliotekene.

Gjennomføring av de kvalitative intervjuene

Med bruk av en semi-strukturert intervjuguide, som ble tilpasset hver av de syv utvalgte kommunene, ble prosjektlederene i disse kommunene intervjuet. I fire av kommunene ble prosjektleder intervjuet. I tre av kommunene ble intervjuene gjennomført som fokusgruppeintervju, hvor kommunalsjef/direktør og/eller lærere deltok i intervjuene, i tillegg til prosjektleder. I rapporten blir personene som er intervjuet omtalt som informanter.

Kombinert med at det er et begrenset antall kommuner som er intervjuet i evalueringen, alle med sine særegne forutsetninger, mål og aktiviteter i sine skolebibliotekprosjekt, er det i rapporten ikke gjort forsøk på å anonymisere kommunene. Med unike prosjekter og kontekster er beskrivelsene av de ulike skolebibliotekprosjektene gjenkjennbare. Samtidig er heller ikke data som presenteres i rapporten av sensitiv art. Sitater og gjengivelser fra intervju er sendt til informantene for sitatsjekk.

2.4.4 Sluttrapporteringskjema

Sluttrapporteringskjemaet som tilskuddsmottakere skal bruke til rapportering ved endt skolebibliotekprosjekt, inngår også som datainnsamlingsverktøy i evalueringsarbeidet. Skjemaet inneholder spørsmål av både kvantitativ og kvalitativ karakter (se skjemaet i vedlegg 1). Spørsmålene i skjemaet er, naturlig nok, koblet til kriteriene som prosjektene skal tilfredsstillende og tilskuddsordningens intenderte virkningskjede, slik målformuleringen for tilskuddsordningen er beskrevet i kapittel 3. Utdanningsdirektoratet ble invitert til å komme med innspill til skjemaets innhold. Sluttrapporteringskjemaet ble i tillegg pilotert av informantene før det ble sendt ut til kommunene. Sluttrapporteringskjemaet er konsentrert om følgende teamtikker:

- Innsatsområde – hvordan brukes tilskuddet blant mottakerne?
- Aktivitet – hvilke konkrete tiltak og aktiviteter iverksettes hos mottakerne?
- Resultat – hva medfører disse tiltakene av resultater konkret og umiddelbart?

- Videreføring – hvordan skal aktivitetene i prosjektet videreføres?

Mottakerne, utsending og respons

Sluttrapporteringsskjemaet ble sendt ut til samtlige av kommunene som fikk innvilget tilskudd i 2018 og 2019. Mottakeren av skjemaet var den som kommunen var oppgitt som prosjektleder i søknadsskjemaet. Det ble i undersøkelsen bedt om at prosjektleder fylte ut skjemaet.

Sluttrapporteringsskjemaene ble sendt ut til mottakerne via Utdanningsdirektoratets elektroniske rapporteringssystem. 49 av kommunene har svart på skjemaet. Av de 49 respondentene har samtlige svart på alle spørsmålene i sluttrapporteringsskjemaet. Evalueringen bygger dermed på totalt 49 fullstendig besvarte sluttrapporteringsskjemaer.

Respondentenes svar ble samlet av Utdanningsdirektoratet og oversendt til evalueringsteamet i en Excel-fil. Videre i rapporten blir data fra sluttrapporteringsskjemaene referert til som svar fra respondentene.

2.4.5 Refleksjoner rundt datamaterialet

Evalueringen bygger på et rikt datamateriale som er kvalitativt orientert. Datamaterialet består av informasjon fra kvalitative intervjuer med syv utvalgte skolebibliotekprosjekter, samt bidrag fra 49 kommuner som har svart på sluttrapporteringsskjemaet. Vi vil i dette delkapitlet dele noen refleksjoner rundt datamaterialet.

I beskrivelser og analyser av tilskuddsmottakernes prosjektorganisering, er det viktig å påpeke at det er syv prosjekter som har inngått i intervjuutvalget. Det har ikke vært et mål å gjøre et representativt utvalg. Målet med de kvalitative intervjuene har vært å hente ut erfaringer som belyser ulike aktiviteter som tilskuddet blir brukt til, og hvilke resultater tilskuddet gir for arbeid med lesestimulering.

I møte med informantene i de syv kommunene har disse delt velvillig av sine erfaringer fra arbeid med lesestimulering. Vi erfarer at disse informantene er fornøyde med tilskuddsordningen og med eget arbeid med lesestimulering. Det kan argumenteres for at det er en forventet situasjon. Det er vanskelig å rapportere negativt på tilskudd der kommunene får et tilleggsbeløp til øvrige budsjetter, og det kan være vanskelig å rapportere tilbake til oppdragsgiver dersom man ikke er helt fornøyd med eget arbeid som tilskuddet skulle brukes til. Videre er det i intervjuene vanskelig å skille mellom hvilke leseaksjoner som kommer som følge av tilskuddet, og hvilke leseaksjoner som er satt i gang som følge av øvrig arbeid med lesestimulering i skolene.

49 tilskuddsmottakerne har delt erfaringer fra sine skolebibliotekprosjekter gjennom å fylle ut sluttrapporteringsskjemaet. Vi har med andre ord tilbakemeldinger fra 95 prosent av tilskuddsmottakerne i 2018 og 2019. Det betyr at vi har i evalueringen oppnådd å hente erfaringer fra nærmest *alle* tilskuddsmottakerne og kan med det evaluere innsats, aktiviteter og resultater i tilskuddsordningen. Mens de kvalitative intervjuene gir et mer dyptgående innblikk, gir sluttrapporteringsskjemaet oversikt. Det er likevel viktig å understreke at også dette datamaterialet viser variasjon i mål og resultater fra prosjekt til prosjekt.

Også sluttrapporteringsskjemaet er kvalitativt orientert gjennom mange åpne spørsmål. Respondentene ser ikke ut til å ha problemer med å rapportere på spørsmålene. Spørsmål med åpne svar er besvart

svært utfyllende. Det tyder på at sluttrapporteringsskjemaet har blitt besvart av «riktig» respondent. Vi ser imidlertid at i likhet med de kvalitative intervjuene, er respondentene også her svært positive i sine vurderinger av eget arbeid med lesestimulering som følge av tilskuddet.

Datagrunnlaget har gitt et hensiktsmessig utgangspunkt for å besvare de fleste problemstillingene. Det må likevel understrekes at de tids- og ressursmessige rammene har satt begrensninger for evalueringen. Selv om evalueringen bygger på et rikt datamateriale, ser vi at det er noen stemmer som denne evalueringen ikke omfatter, men som absolutt kunne ha vært inkludert. Det er stemmene til skoleledere, lærere og ikke minst elever.

3. Programteorisk gjennomgang av ordningen

I dette kapittelet tar vi for oss tilskuddsordningen i et programteoretisk perspektiv. Vi baserer gjennomgangen på ordningens formelle retningslinjer. Hensikten med dette er følgende:

- Å få en mer presis forståelse av ordningens tiltenkte virkemåte og mål
- Å forstå bedre hva ordningen kan romme av variasjon innen gjeldende rammer, og hvordan den kan fremstilles i en virkningskjede

Gjennomgangen innebærer å fremstille en virkningskjede som illustrerer hvordan innsatsfaktorer og aktiviteter er tenkt å lede til tilskuddsordningens mål. Gjennomgangen er derfor også nyttig med tanke på å utvikle ordningen i det videre. Vi kommenterer dette ytterligere i slutten av kapitlet.

3.1 Ordningens formål og delmål

Formålet med tilskudd til skolebibliotek er å bidra til å styrke arbeid med lesestimulering. Ut over formålet med tilskuddsordningen, er det også definert noen delmål:

- Tilskuddene skal bidra til at skolebibliotekene blir en arena for leseglede for alle elevgrupper og i alle fag
- Tilskuddet skal brukes i opplæringen, og bidra til å nå mål i Kunnskapsløftet
- Legge til rette for lesing og vurdering av trykte og digitale tekster og sammensatte tekster
- Bidra til at skolebiblioteket skal være en integrert og varig del av skolens pedagogiske virksomhet
- Bidra til at skolebiblioteket skal være en inkluderende arena, som tar hensyn til barn og unges ulike forutsetninger og behov
- Bidra til innovative og fremtidsrettede skolebibliotek
- Øke lærernes kompetanse i pedagogisk bruk av skolebiblioteket i opplæringen
- Styrke samarbeid mellom skolebiblioteket og folkebiblioteket

3.2 Premisser og forutsetninger

Ut fra disse overnevnte delmålene i tilskuddsordningen ligger det en forståelse og et premiss om at skolebiblioteket må oppleves tilgjengelig, nyttig, relevant og i samsvar med øvrig samfunnsutvikling for at det skal være et aktuelt verktøy i skolen. Som verktøy skal skolebiblioteket ikke bare være en fysisk arena, men også en pedagogisk plattform for tverrfaglig læring. Kjernen i det overordnede målet for ordningen må imidlertid stadfestes for å kunne vurdere om man lykkes i arbeidet med lesestimulering. Leseglede og mestring for elevene vil være nærliggende aspekter knyttet til dette.

Enkelte kriterier for søkere er også relevant å kommentere før man etablerer en virkningskjede. Tilskudd kan tildeles kommuner på bakgrunn av søknad med prosjektbeskrivelse og budsjett. Søknaden må videre tilfredsstillende følgende kriterier:

- At formålet med prosjektet er å utvikle skolebibliotek/skolebibliotekstjenesten i kommunen
- Midlene skal gå til personalressurser eller utvikling av kompetanse for å legge til rette for bibliotekutvikling og lesestimulering i regi av skolebibliotekene
- Midler kan ikke gå til innkjøp av utstyr/bøker
- Oppfylte minstekrav knyttet til kvalitet og tilgjengelighet
- Kommunal medfinansiering må være på minst 30 prosent av totalbudsjettet
- Søker må legge fram en plan for videreføring etter endt prosjektperiode
- Brukermedvirkning må ivaretas i prosjektene

Tilskudd kan også tildeles kommuner med spesielt gode resultater etter arbeid med skolebibliotek over tid, for at de skal dele sine erfaringer med andre.

Tilskuddsordningen gir midler for ett år av gangen. Midler til ordningen blir publisert rundt 15. januar med søknadsfrist 1. mars. Deretter tar søknadsbehandlingen tid før midlene gjøres tilgjengelige for mottakerne. Hvert prosjekt går fra august/september frem til sensommer/høst påfølgende år. Dette er et kort tidsspenn å rapportere på, og begrenser sterkt hvilke resultater det er rimelig å forvente at skolebibliotekene kan rapportere på. Dette må hensyntas i utformingen av virkningskjeden, og senere forslag rundt rapportering. Det er eksempelvis ikke realistisk å se større målbare brukereffekter på så kort sikt. I tillegg varierer størrelsesordenen på midlene sterkt mellom de ulike tilskuddsmottakerne.

I sin nåværende innretning og form, har tilskuddsordningen etablert retningslinjer for bruken av midlene, samt kriterier for søkerne. Midlene kan ikke brukes til fysisk oppgradering av skolebibliotek, bokinnkjøp, utstyr og liknende. Tilskuddene skal stort sett dekke lønnskostnader og kompetanseheving i de ulike prosjektene. Midlene kan både bidra til å styrke ressursinnsatsen gjennom at noen får en høyere stillingsprosent å bruke på skolebibliotekarfunksjonen(e), og bidra til kunnskaps- og kompetanseerhvervelse som styrker tjenestene som skolebiblioteket utfører. Ofte er det en kombinasjon av begge deler som gjør seg gjeldende i kommunenes prosjekter.

Investering i kompetanseutvikling er viktig for å styrke bibliotekarkompetansen som *fag* på den ene siden, og skolebiblioteket som en *pedagogisk arena* på den andre siden. Slik kompetanseutvikling skal med andre ord bidra til å bygge bro mellom bibliotekarfunksjonen og den pedagogiske arenaen som skolen er. I tillegg kan også andre aktører og partnere involveres i prosjektene. I flere prosjekter skal eksempelvis folkebiblioteket samarbeide med skolebiblioteket. Innad og mellom involverte skoler må ledelsen medvirke til satsingen, og lærerkollegiet må bidra. Ledelsesforankring ligger her som en implisitt forutsetning.

Det er et krav til søkere at de har en reell, overordnet plan for skolebibliotek. Tilskuddsmottakerne skal altså ha gjort mer forarbeid, enn bare utformingen av en søknad. Det forutsetter at strategien er «levende», og at relevante aktører føler eierskap til den. Det er ingen selvfølge. Det er kjent at tilbudet ofte har vært en salderingspost på skolers stramme budsjetter. Til sist er det en forestilling om at prosjektet som midlene går til, skal være bærekraftige over tid. Dette vil si at det ikke skal forutsette jevnlig tilskudd fra Utdanningsdirektoratet til kommunene for det samme formålet. Prosjektene skal med andre ord igangsette aktivitet som fortsetter utover den ettårige perioden for tilskuddet.

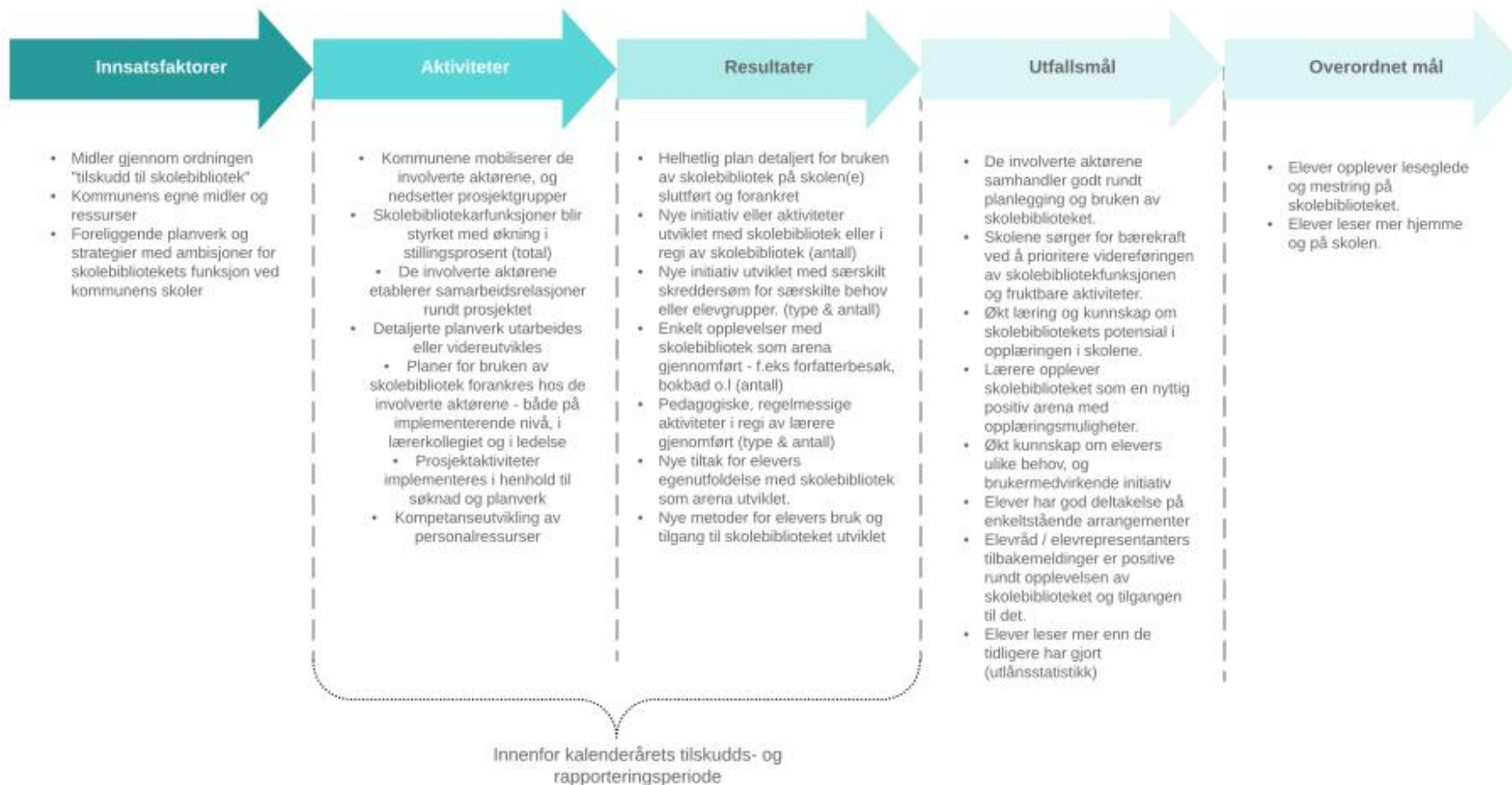
3.3 Virkningskjede for ordningen

For å etablere en virkningskjede må man tenke på målnivåer. Det finnes mange ulike begreper som brukes på dette feltet. Felles for dem alle er at jo større og mer langsiktige målene er, jo mindre kontroll har man over deres oppfyllelse. De mest langsiktige målene, som ofte refereres til som samfunnseffekter, måler man som regel kun gjennom store evalueringer. Dette er fordi det er svært mange eksterne forhold som spiller inn.

I programteori setter man som regel opp nivåene *innsatsfaktorer – aktiviteter – resultater – utfallsmål–overordnet nivå*. Nivået for aktiviteter ligger i stor grad innenfor kontrollsfæren til prosjekteierne. Nivå for produkter ligger mer i grenseland, men fremdeles overveiende innenfor kontroll og innflytelsessfæren til prosjekteierne. Brukereffekter og samfunnseffekter ligger altså *avtakende mindre* innenfor innflytelsessfæren til eierne av prosjektene. Ofte vil dette dreie seg om endringer i atferd, kunnskap og holdninger som man i varierende grad kan påvirke.

Virkningskjeden på neste side er utledet fra retningslinjene i ordningene, men utarbeidet generisk slik at momentene i den blir relevante for flest mulig av prosjektene – målbare indikatorer kan utledes fra flere av disse. Det er imidlertid stor variasjon i størrelse og innhold. Man må naturlig nok se resultatene i lys av det enkelte prosjekts planer. Gitt den korte tidsrammen vil rapporteringen for det meste dreie seg om aktivitet- og produktnivået i virkningskjeden. Resultater på utfalls- og brukereffektnivå³² er mer realistisk for større evalueringer, eller for kommuner som har fått tilskuddet over flere år (eventuelt søkere som for egen maskin har kommet langt i utviklingen av skolebibliotek allerede før søknad). Prosjektene som er støttet av ordningen er forskjellige. Det fremkommer gjennom ulike aktiviteter og produkter avhengig av hva som er prosjektets mål for arbeidet med lesestimulering. På lengre sikt kan dette gi store variasjoner i tilskuddsmottakernes utfallsmål.

³² Brukereffektnivå beskriver effektene som tilskuddet har lengst ut i virkningskjeden. Slike effekter vil normalt ikke være mulige å måle i en avgrenset evaluering.



3.4 Evaluators vurdering

Vi vurderer virkningskjeden som relevant både i søknads- og rapporteringsøyemed. Den legger opp til et stort spenn i variasjon, men alle elementene er i tråd med tilskuddsordningens retningslinjer og intensjoner. Søkere har med andre ord mulighet til å se hvilke mål og aktiviteter som passer deres prosjekter. Virkningskjeden gir i tillegg innspill til mulige indikatorer. Noen av disse er dikotome – for eksempel hvorvidt man har utarbeidet en skolebibliotekplan eller ikke. Andre gir grunnlag for enkle tellekanter, eller bruk av enkle anonyme spørreskjema på nett for å gjøre vurderinger blant for eksempel lærerkollegiet og elever.

Vi ser for oss at virkningskjeden kunne vært et vedlegg til tilskudd til skolebibliotek og at søkere utfordres på å bruke den i sine søknader og senere rapportering. For de kommunene som planlegger å søke på tilskuddet flere år på rad, gir virkningskjeden også et utgangspunkt for å kunne spore kontinuitet, og også se nærmere på utfallsmål og brukereffektnivået i kjeden.

For tilskuddsforvalter gir virkningskjeden også et utgangspunkt for å justere ordningen i tråd med direktoratets ambisjoner. En mulighet her kan være å vurdere størrelsen på tilskuddene opp mot forventninger – vi tror det kan være naturlig å se flere prosjekter med noe større budsjetter. Etter vår mening er det også rom for at tilskuddsforvalter konkretiserer hva slags forarbeid som bør være nedlagt i forkant av søknad. Dersom prosjektene må bruke ytterligere tid på forankring og organisering, spiser dette av tiden til faktisk implementering av prosjektet. Dette kan i noen tilfeller være uunngåelig, men det er hensiktsmessig at prosjektets struktur, roller og ansvar er rigget og forankret i forkant av søknad. Enkelte prosjekter har startet implementeringen med å revidere den opprinnelige planen, noe som har tatt tid og forsinket prosjektet.

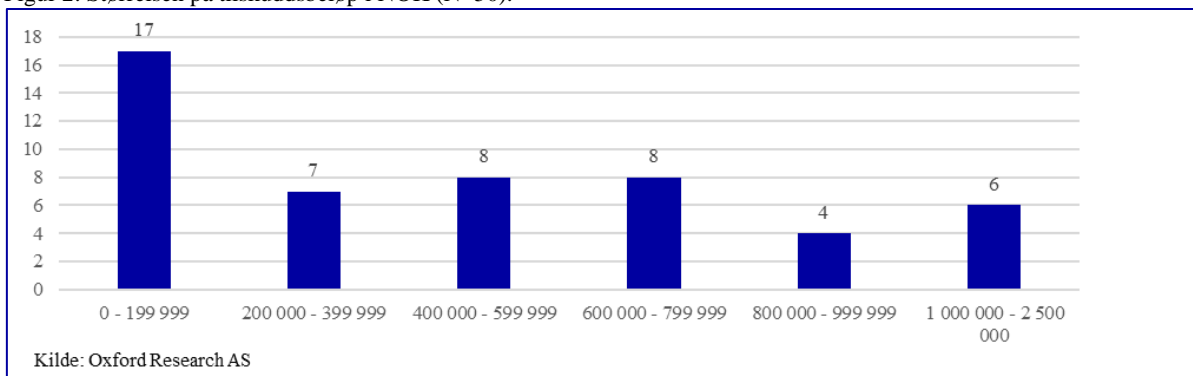
4. Prosjektinnsats

Dette kapitlet beskriver kommunenes prosjektinnsats og -organisering, gjennom å belyse innsats (tilskuddsbeløp og kommunenes egeninnsats) målt i kroner, samt en vurdering av hvordan prosjektene er organisert. I virkningskjeden er dette elementer som inngår som «innsatsfaktorer».

4.1 Tilskuddsbeløp og egeninnsats

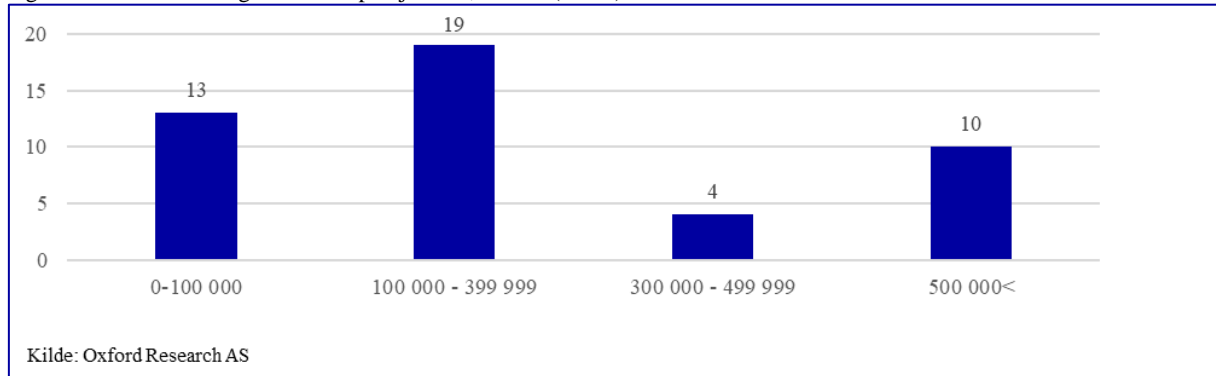
Prosjektbudsjettet er summen av innvilget beløp og kommunenes egeninnsats målt i kroner. I gjennomgangen av registerdata kommer det frem hvor mye hver kommune har mottatt i tilskudd, illustrert i figuren under. Størrelse på tilskuddsbeløp og egeninnsats varierer i henhold til størrelsen på kommunen, antall elever som skolebiblioteket omfatter, samt prosjektets omfang av aktiviteter. I gjennomsnitt har kommunene mottatt 526 000 NOK i tilskudd. Det minste beløpet som er innvilget er 50 000 NOK og det største tilskuddsbeløpet er på litt over 2,1 millioner NOK. Det er flest prosjekter i kategorien under 200 000 kroner. De øvrige prosjektene varierer med tilskudd fra 200 000 og opp til 2,5 millioner kroner (figur 2).

Figur 2: Størrelsen på tilskuddsbeløp i NOK (N=50).



For å få innvilget søknaden er det krav om at kommunene må finansiere minimum 30 prosent av totalsummen i skolebibliotekprosjektet. Koblet til variasjonene i tilskuddsbeløp varierer dermed, naturlig nok, også kommunenes egeninnsats (figur 3). I gjennomsnitt har kommunene satt av 336 206 NOK i egeninnsats. Det største beløpet som er investert i skolebibliotekprosjektet som egeninnsats er på nesten 2,9 millioner NOK. En nærmere gjennomgang viser at nesten halvparten (23 stykker) av kommunene oppgir at de har bevilget egeninnsats ut over 30 prosentene av totalbudsjettet. De fleste kommunene har en ramme for egeninnsats som tilsvarer 30 prosent egeninnsats.

Figur 3: Kommunenes egeninnsats i prosjektene, i NOK (N=52)



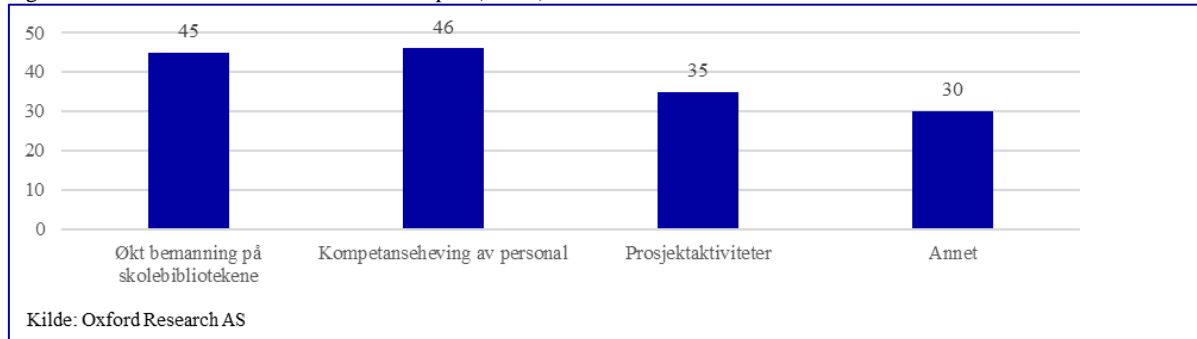
Hvordan kommunene dekker inn egeninnsatsen varierer. I de fleste kommunene består egeninnsats av finansiering av deler av stillinger som er tilknyttet prosjektet. Et eksempel som kan trekkes frem er Gjerstad hvor samarbeid med folkebibliotek står sentralt gjennom at sistnevnte bidrar til å dekke 20 prosent av en 70-prosent skolebibliotekarstilling. Dette samarbeidet er nødvendig for å stimulere til læring på tvers av etater og enheter, forteller informanten fra kommunen. Et slikt samarbeid skaper engasjement og oppslutning for å bruke skolebiblioteket aktivt i arbeid med lesestimulering. Det er bare ett oppvekstsenter, og dermed også ett skolebibliotek, i kommunen. Som følge av tilskuddet har oppvekstsenter nå en skolebibliotekar som er tilknyttet lærerne hele tiden, til forskjell fra tidligere da skolebibliotekaren var en ambulerende ressurs. Informanten fra Gjerstad er tydelig på at planverk og tilstedeværelse av skolebibliotekaren er nødvendige forutsetninger for å lykkes med skolebibliotekets bidrag i arbeid med lesestimulering.

I Osterøy hvor prosjektansvaret er lagt til folkebiblioteket, går mye av kommunens egeninnsats til å lønne prosjektansvarlig som også er bibliotekar i folkebiblioteket. I Osterøy dekker tilskuddsmidlene 70 prosent av prosjektlederstillingen og kommunen dekker det resterende. I tillegg består egeninnsats av at det er lagt inn en ekstra time til de skolebibliotekansvarlige for å tilby elevene økt åpningstid på skolebiblioteket. Noen kommuner regner egeninnsats i timer med tilstedeværelse på skolebiblioteket inn i prosjektbudsjettet. I Førde går 120 000 NOK inn i skolebibliotekprosjektet som rene midler fra kommunens side. Resten av egeninnsatsen dekkes inn gjennom skolenes egeninnsats.

4.2 Budsjettpostene

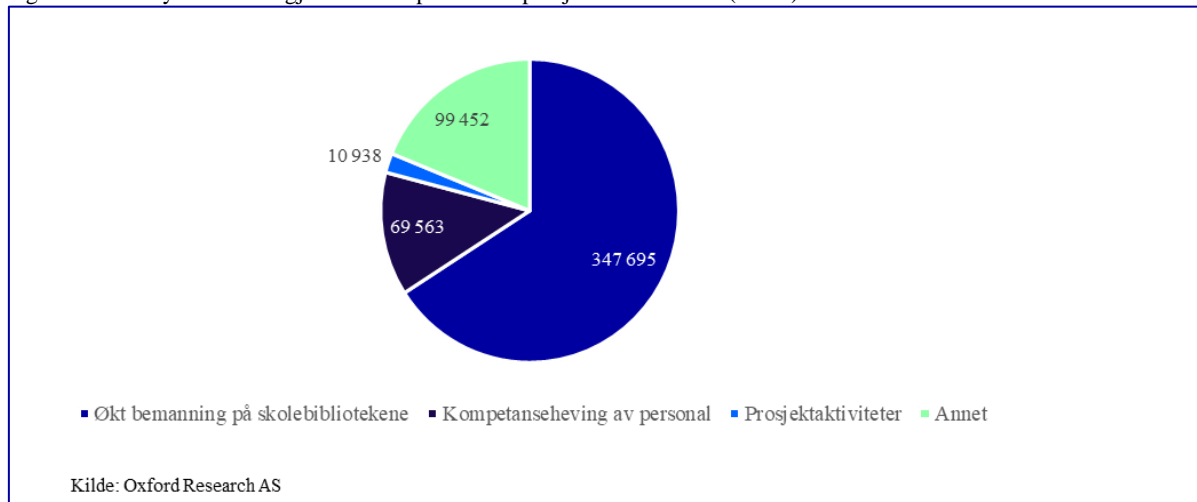
I sluttrapporteringsskjemaet rapporterer respondentene på hvilke hovedposter kommunene har brukt prosjektmidlene på. Figur 4 viser at nesten alle kommunene har brukt midler til økt bemanning på skolebibliotekene og kompetanseheving av personal. Videre svarer 35 respondenter at midler er brukt til prosjektaktiviteter og 30 respondenter svarer annet.

Figur 4: Hva har kommunene brukt midlene på? (N=49)



Respondentene ble også spurt om hvor mye av midlene som er brukt innenfor de fire budsjettpostene. Figur 5 viser at i et gjennomsnittlig prosjekt er posten økt bemanning den desidert største budsjettposten. I gjennomsnitt brukte kommunene nærmere 350 000 NOK på økt bemanning på skolebiblioteket. Videre brukte kommunene i gjennomsnitt nærmere 70 000 NOK på kompetanseheving av personal og 11 000 NOK på prosjektaktiviteter. Den nest største posten var *annet* som kommunene i gjennomsnitt brukte 100 000 NOK på. Her inngår aktiviteter som nettverkssamlinger og konferansedeltakelse.

Figur 5: Hvor mye er brukt i gjennomsnitt på hver av prosjektaktivitetene? (N=49)



Prosjektene varierer betydelig målt i tilskuddssum og egeninnsats. I noen tilfeller kan økonomisk størrelse på prosjektet forklares med at tilskuddsmottakeren er en stor kommune med mange elever. I andre prosjekter kan størrelse forklares med prosjektets omfang av planlagte aktiviteter.

I flere av de kvalitative intervjuene kom det frem at utvikling av skolebibliotekene, på ulike måter, allerede var satt på agendaen før det fra kommunens side ble søkt om tilskudd fra skolebibliotekordningen. Et av kriteriene for å bli støttet av ordningen, er nettopp at kommuner har en gjeldende plan for bruk av skolebibliotek som en del av opplæringen og som inngår i skolens planer for arbeid med lesestimulering. Det vil si at ordningens innretning gjennom kriterier for å motta

tilskudd, er rettet mot kommuner som er et stykke på vei når det gjelder satsning på skolebibliotek. I de kvalitative intervjuene kommer det frem at for flere av kommunene var bakgrunnen for søknaden at kommunen hadde startet en satsning eller prosjekt om skolebibliotek, og at tilskuddordningen representerte et nytt mulighetsrom til å styrke den pågående satsningen. Et eksempel er Skedsmo kommune. Kommunen har de siste fire årene utviklet og realisert prosjektet «rett bok til rett barn». Innledningsvis var det en leseaksjon for arbeid med lesestimulering rettet mot elever og lærere på 4. trinn. Med tilskuddet kunne prosjektet utvides til også å inkludere elever på mellomtrinnet.

I Gjerstad var folkebiblioteket med på et prosjekt sammen med Aust-Agder fylkeskommune før kommunen søkte tilskuddsmidler fra Utdanningsdirektoratet. Gjennom dette prosjektet var det i Gjerstad etablert et nettverk bestående av rektor, folkebibliotekar og representanter fra fylket. Nettverket har jobbet med aktuelle problemstillinger, herunder formidling, leseglede og utvikling av skolens planverk for arbeid med lesestimulering. Fundamentet for satsing på skolebibliotek var etablert før tilskuddsordningen var på plass. Etter at tilskudd til skolebibliotek ble etablert, åpnet det seg en ny mulighet for å få finansiert flere utviklingsprosjekter i skolebiblioteket. I Gjerstad var skolebibliotekprosjektets mål å se på hvordan skolebiblioteket kunne bli en sentral og god arena for læring da kommunens tre skoler skulle samlokaliseres i ett nytt oppvekstsenter.

4.3 Prosjektorganisering i kommunene

I vårt datamateriale finner vi ikke noen systematikk i hvordan prosjektene er organisert i kommunene, basert på kommunestørrelse, prosjektinnhold og omfang av prosjektaktiviteter. Vel som at en prosjektleder kan være kommunedirektør, kan prosjektlederen like godt være en ansatt i folke- eller skolebiblioteket. Prosjektene er med andre ord organisert ut fra tilskuddsmottakernes egne premisser og hvordan kommunene selv finner det mest hensiktsmessig å gjennomføre prosjektene. Det vanlige er at prosjektene er gjennomført og integrert i de enkelte kommunenes ordinære skolestrukturer. Valget av prosjektleder er dermed allerede en som er ansatt i kommunen og som har en arbeidstilknytning som er i, eller nær, skolebiblioteket. Videre forteller noen informanter om et rektorkollegium som er tungt involvert i prosjektet. Et felles trekk vi også finner igjen i de kvalitative intervjuene er at kommunene gjerne har opprettet en styringsgruppe som har ansvaret for at prosjektaktiviteter blir gjennomført i henhold til søknaden.

4.4 Evaluators vurdering

I kapittel 4 er det store mangfoldet av prosjekter speilet i prosjektstørrelse, prosjektaktiviteter og organisering forsøkt fremhevet. Budsjettstørrelsen på de enkelte prosjektene varierer avhengig av størrelse på tilskudd og egenfinansiering. Evaluator vurderer at med en godt utviklet virkningskjede, er programforvalter bedre rustet til å gjøre vurderinger av prosjektsøknadens kvalitet og gjennomførbarhet.

Variasjon i størrelsen på kommuner som deltar i ordningen, tyder på at ordningen er tilpasset både små, så vel som store kommuner. Prosjektporteføljen som denne evalueringen har sett nærmere på, dekker prosjekter som er organisert og innrettet ulikt. Gjennomgangen av sluttrapporteringsskjemaene viser at tilskuddsordningen åpner opp for nettopp fleksibilitet knyttet til prosjektinnhold og organisering. Slik fleksibilitet er nødvendig for at tilskudd til skolebibliotek skal være en ordning som

passer for alle kommuner. Flexibilitet åpner for at kommunene kan tilpasse prosjektet til egne mål og strategier i arbeid med lesestimulering.

Kriteriene for tilskuddsordningen ser ut til å føre til at ordningen særlig appellerer til kommuner som, på ulike måter, allerede har en satsing i gang på skolebibliotek da søknad ble utarbeidet. Disse kommunene ser tilskuddet som en forsterkende kraft i et arbeid som allerede pågår. Det kan se ut til at flere kommuner uansett hadde satset på skolebibliotek uavhengig om de kunne søke tilskudd eller ei. Slik sett så kan man stille spørsmålsteget ved addisjonaliteten³³ til tilskuddet. Samtidig er viktig å påpeke at ordningens innretning gjennom kriterier for å motta tilskudd, kan fungere som en katalysator for kommuner som for eksempel ikke har en skolebibliotekplan. Namsos kommune er et eksempel på det. I denne kommunen førte ønsket om å motta tilskudd til etablering av en plan.

³³ Addisjonalitet beskriver i hvilken grad aktiviteter, og resulterende utfall, forekomme som en konsekvens av en intervensjon, slik som økt lesestimulering, gjort mulig gjennom tilskudd til skolebibliotek.

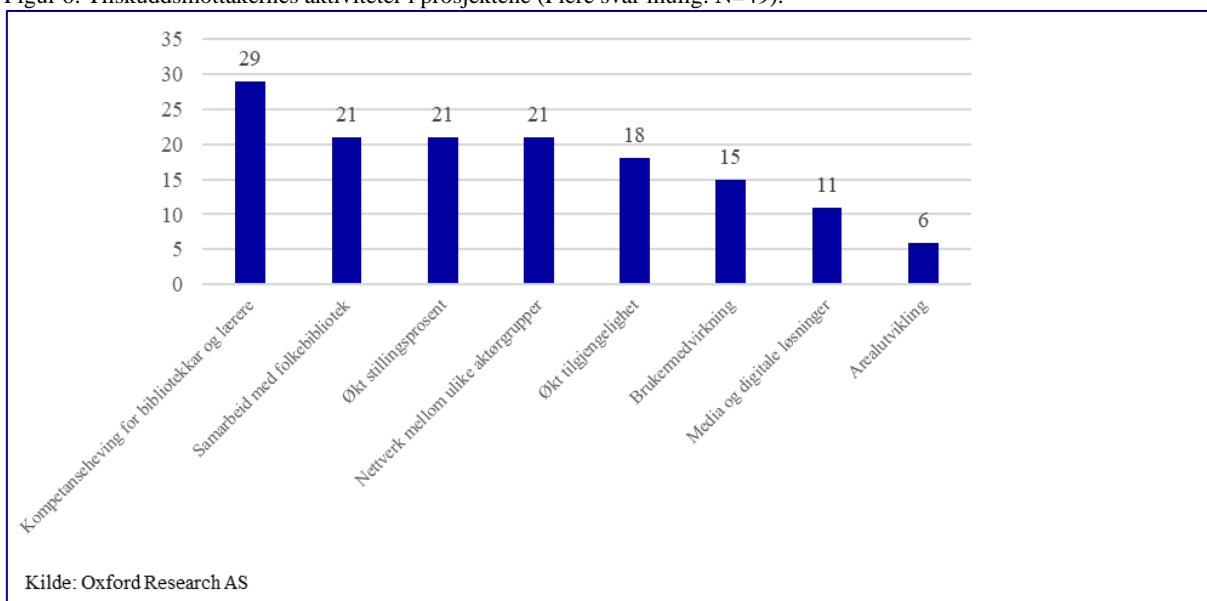
5. Prosjektaktiviteter og produkter

I virkningskjeden er aktiviteter og produkter de aksjonene som utvikles og igangsettes som følge av tilskuddet. Dette kapitlet redegjør for mangfoldet av produkter/aktiviteter som initieres i ordningen. I virkningskjeden er dette elementer som inngår som «aktiviteter».

5.1 Prosjektaktiviteter

Som kapittel 3.1.2 viste, benyttes det aller meste av prosjektmidlene til kompetanse, økt bemanning og prosjektaktiviteter. En nærmere gjennomgang av svarene som respondentene ga i sluttrapporteringskjemaet, viser en mer finmasket fordeling av hvordan midlene i tilskudd for skolebibliotek er brukt. Kommunene har gjerne flere aktiviteter og innsatser for å nå ordningens mål om å styrke arbeid med lesestimulering.

Figur 6: Tilskuddsmottakernes aktiviteter i prosjektene (Flere svar mulig, N=49).



Figur 6 viser at de fleste kommunene bruker tilskuddet til kompetanseheving for bibliotekarer og lærere, bygge nettverk mellom ulike aktører, samt samarbeid med folkebiblioteket. I henhold til kriteriene for å motta tilskudd, skal skolebibliotekprosjektene være forankret i en plan for skolebiblioteket i den enkelte deltakerkommunen. I enkelte kommuner har skolebibliotekplanen blitt utformet fordi kommunen ønsker å søke om tilskudd til skolebibliotek. I andre kommuner er skolebibliotekplanen utformet fordi det følger av Opplæringsloven § 21-1 at elevene skal ha tilgang til skolebibliotek. I Namsos var det etablert et treårig prosjekt for å øke leseglede og utlån, samt et nettverk for skolebibliotekansvarlig. Skolebibliotekplan var ikke utarbeidet da kommunen sendte inn søknad om tilskudd første gang. Kommunen fikk derfor avslag på deres første forsøk på å oppnå tilskudd fra ordningen. Informanten oppgir at avslaget var et insentiv om å jobbe raskt og effektivt med å få skolebibliotekplanen på plass, slik at de kunne søke ved neste frist. På denne måten kan tilskudd til skolebibliotek være en katalysator til å få skoleeiere og skoleledere til å etablere og utarbeide planverk.

Samlet forteller informantene at tilskuddsmidlene gir mulighet for en utvidet satsning og større trykk på pågående arbeid, men at mange tilskuddsmottakere også uten midlene, hadde arbeidet med utvikling av skolebibliotekene. I Verdal kommune, som mottok tilskudd fra tilskuddordningen i 2018 og 2019, forteller informantene følgende:

Det var det at vi også så at ordningen passer veldig godt og samsvarer med ting vi er i gang med. Det var ikke slik at vi i den første runden introduserte mye nytt, men styrket ting som er i gang.

Utsagnet til informanten fra Verdal er imidlertid ikke generelt for alle tilskuddsmottakerne. Det poengteres av enkelte informanter at deres kommune hadde nedskalert sine ambisjoner og prosjektplaner uten tilskuddsmidlene. En av informantene er tydelig på at hans kommune antagelig ikke ville vært i stand til å realisere prosjektet uten tilskuddsmidler. «*Skolebibliotekene hadde druknet i fagfornyning og sammenslåing hvis vi ikke hadde fått dette prosjektet*», forteller informanten.

I sluttrapporteringseskjemaet ble respondentene bedt om å gi en kort sammenfatning av prosjektet som kommunen har fått tilskudd til. Datamaterialet vårt viser at tilskuddet iverksetter ulike aktiviteter og produkter, og disse aktivitetene beskriver vi i de avsnittene.

Økt bemanning er sentralt for å gjøre skolebiblioteket tilgjengelig for elevene, og nevnes av hele 23 respondenter når de beskriver sitt skolebibliotekprosjekt. Økt bemanning kan være økning av stillingsprosenten til skolebibliotekar eller frikjøp av lærere som skal ta ansvar for virksomhet og aktiviteter på skolebiblioteket. Ifølge respondentene gir økt bemanning mer tid til kompetanseutvikling og nettverksbygging for å kunne bruke skolebiblioteket som et pedagogisk verktøy for å nå mål i skolens læreplaner. Videre bidrar økt bemanning til å gjøre skolebiblioteket til en mer uformell læringsarena og møteplass i skolehverdagen for elever og lærere blant annet gjennom å igangsette aktiviteter som litteraturformidling, forfatterbesøk, elevassistenter og flere bibliotekbesøk for elevene. En informant fra intervjuene trekker frem at tilskuddsmidlene gir mulighet for økt tilstedeværelse av bibliotekar, og at det anses som meget viktig for å kunne legge til rette for økt tilgang til skolebiblioteket.

Et annet sentralt tema når prosjektinnholdet skal beskrives, er mål om å bruke skolebiblioteket som et **pedagogisk verktøy** i skolen. 21 respondenter beskriver hvordan skolen skal jobbe for å stadig knytte aktivitetene på skolebiblioteket tettere til læreplanen slik at læringsfokuset bidrar til å realisere mål i Fagfornyelsen. Det betyr at biblioteket blir brukt strategisk som en arena for fagopplæringen. Her skal elevene lære å finne frem til, samt å bruke kunnskap enten kilden(e) er bøker, aviser, lydspor, filmer eller liknende innenfor alle fag. En av prosjektlederne oppsummerer i sluttrapporteringseskjemaet at arbeidet i kommunen bidrar til at ...

[...] dybdelæring og tverrfaglighet står sterkere enn før. Særlig de tverrfaglige målene—bærekraftig utvikling, folkehelse og livsmestring, samt demokrati og medborgerskap, er sentrale. For å forberede skolebiblioteket til den nye læreplan er det laget en oversikt over hvilke nye kompetansemål som er ekstra relevant for biblioteket å legge merke til. Slik er biblioteket klar til å samarbeide med faglærerne om den nye læreplanen utover høsten. Dette kan blant annet skje ved å trekke frem

relevante bøker i biblioteket, kommunisere med faglærere om hva de kan ha behov for av støtte, og legge til rette for relevante arrangementer i bibliotekstimen.

En av de mest brukte aksjonene i arbeid med lesestimulering og som nevnes i sluttrapporteringskjemaet, er ulike varianter av konsepter beskrevet som **rett bok til rett barn**. Å finne rett bok handler om å kunne hjelpe og veilede elevene på skolebiblioteket slik at de kjenner igjen relevant litteratur relatert til elevenes interesser, alder, leseferdigheter og så videre. Mens seks av prosjektlederne bruker uttrykket rett bok til rett barn, er det også femten respondenter som bruker uttrykket **formidlingsaktiviteter** for å veilede elevene frem til rett bok. En av respondentene rapporterer at for å finne rett bok til rett barn er det viktig å ...

[...] ha fokus på kompetanseheving til lærere og skolebibliotekarer om hvorfor det er så viktig å bli glad i å lese. Det har vært noe fokus på litterære samtaler.

I gjennomgangen av sluttrapporteringskjemaene, viser respondentene til **leseaksjoner** som blant annet forfatterbesøk, rekruttering til sommerles og høytlesing der lærere eller eldre elever leser for yngre. Også slike formidlingsaktiviteter skal bidra til å hjelpe elevene på veien med å velge ut litteratur som tiltaler dem. En av prosjektlederne beskriver hvordan arbeidet i skolebiblioteket gjennomføres for å appellere til elevenes lære- og leselyst;

Det har vært fellessamlinger for klasser i biblioteket hvor elevene har sett film, spilt brettspill etc, for å bevisstgjøre og bruke biblioteklokaler til ulike aktiviteter. Aktiviteter der elever har brukt biblioteket til å lese litteratur, kunne fordype seg og oppleve ulike litterære fortellinger. Lære seg å finne fram i biblioteket, ulike former for litteratur. Bruk av bibliotekar for å finne litteratur tilpasset elevgrupper og behov, bevisstgjøring i å bruke digitale hjelpemidler, bøker, lydbøker mm.

Ulike tiltak for **økt elevmedvirkning** beskrives av flere respondenter som viktig for å skape engasjement og leselyst blant elevene. Likevel erkjenner noen av informantene at det er et område hvor arbeidet bør forbedres. Videre er konkrete aktiviteter som nevnes at elever har besøkt folkebiblioteket, bokbad og forfatterbesøk.

For å være en aktuell læringsarena i skolen, må skoler og skolebibliotek, stadig søke og utvikle **kompetanse og kunnskap** om hvordan biblioteket kan lykkes i arbeid med lesestimulering. Kompetanseområder som det rapporteres om i sluttrapporteringskjemaet er særlig digital kildebruk, digital katalogisering av boksamlingen (ofte bibliofil), kjennskap til litteratur og hva som etterspørres i læreplanen og fagfornyelsen. Hele 28 av respondentene rapporterer at kompetanseheving gjennom blant annet erfaringsutveksling og nettverk er et sentralt element i skolebibliotekets prosjektinnhold. Erfaringsutveksling og nettverk er organisert både vertikalt mellom skolebibliotekar, skoler, kommuneadministrasjon og horisontalt mellom skoler. I Skedsmo kommune (som nå er slått sammen med Fet og Sørums kommuner til Lillestrøm kommune) forteller informantene at:

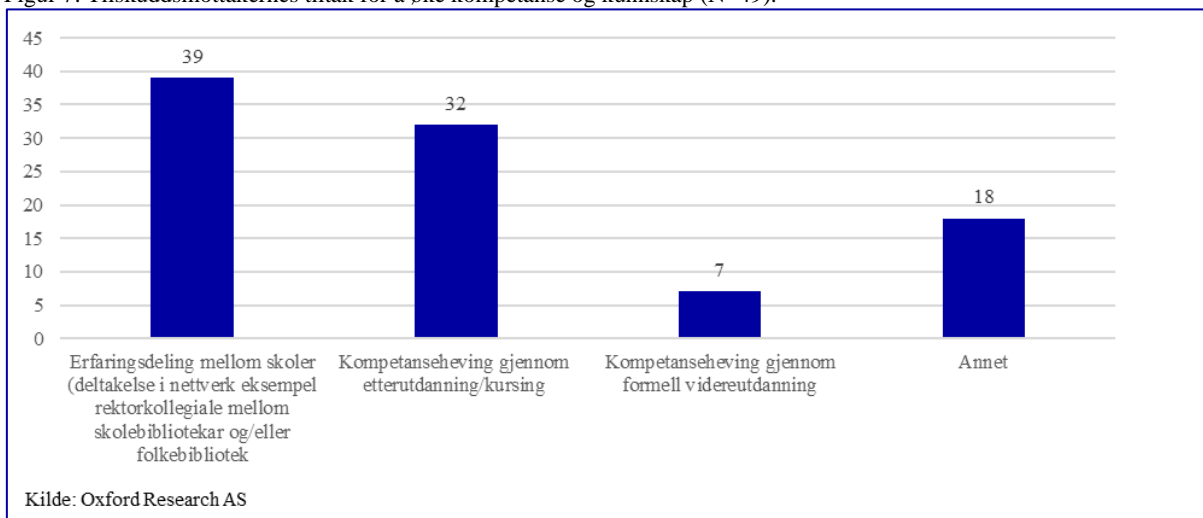
Det er et mål at tilskuddet skal bidra til kompetanseheving i hele organisasjonen. Det handler om å tilrettelegge for gode møteplasser der kompetanse kan bygges og deles. Vår kommune har et omfattende system av kompetansehevende tiltak på kommunalt nivå, og for å lykkes må både lærere, skolebibliotekarere, skoleledere og skoleeier være med. Lesestimulering krever en helhetlig tilnærming, som både handler om hvordan skolebiblioteket tilrettelegges, organisering av tilbudet og metodebruk i møtet med elevene.

Ti respondenter rapporterer at **nettverk** mellom skolebibliotek og folkebibliotek er et viktig grep for kompetansebygging i skolebiblioteket. I tillegg er det flere som trekker frem regionale og nasjonale **skolebiblioteksamlinger** og **konferanser** som viktige arenaer for læring. Informanten fra Førde forteller at:

Det har med inspirasjonen å gjøre. For eksempel var det en leselærer som var med [på konferanse] og som ble kastet inn i prosjektet. De kommer tilbake med helt nye tanker på hva de skal gjøre på et leseprosjekt de har. Man oppdateres - i tillegg får de en hel del konkrete tanker om hvordan de skal endre biblioteket sitt, sånn for eksempel fysisk lokale. Det kommer elevene til gode.

Andre aktiviteter som er iverksatt for kompetanseutvikling, er arenaer for erfaringsutveksling i nettverk og seminarer. Slike kompetanseaktiviteter går gjerne på tvers av ansatte på folkebibliotekene, skolebiblioteksansvarlig, rektorer og lærere. I sluttrapporteringsskjemaet rapporterer respondentene om hvilke tiltak som er etablert i prosjektet med formål om å øke tilskuddsmottakerens kunnskap og kompetanse (figur 7).

Figur 7: Tilskuddsmottakernes tiltak for å øke kompetanse og kunnskap (N=49).



Figur 7 viser at det aller meste av tiltak for å øke kunnskap og kompetanse blant tilkuddsmottakerne, er organisert på ikke-formaliserte læringsarenaer. Det mest aktuelle tiltaket er erfaringsdeling mellom skoler. I intervjuene med prosjektledere kommer det videre frem at erfaringsdeling gjerne er organisert som tidsavgrensede kurs spisset mot temaer som opplæring i bibliofil og/ eller av utlånssystem, søk og bestill, e-bibliotek. Videre kan temaene på de uformelle arenaene være erfaringsdeling knyttet til gjennomføring av forfatterbesøk, elevassistentordninger og bruk av biblioteket som læringsarena.

Noen av informantene gir eksempler på at tilskuddet har ledet nye former for samarbeidsrelasjoner, for eksempel gjennom jevnlig samarbeidsmøter med rektorkollegiet. Det er særlig viktig fordi informantene erfarer at forankring hos rektorer og lærere er et suksesskriterium for at man skal få fremmet skolebibliotekenes rolle og funksjon på skolen. God forankring erkjennes som et mål på suksess av samtlige informanter. Likevel; to av informantene peker på at det er en utfordring med manglende forankring (Osterøy og Førde). I begge disse tilfellene er det folkebiblioteket som er prosjekteier og bibliotekar ved folkebiblioteket er prosjektleder. Disse informantene hevder at det hadde vært en fordel om prosjektinitiativet hadde kommet fra skoleledelsen i kommunen. Det kan tenkes at dersom prosjektinitiativet kom fra skoleledelsen, ville skoleledelsen ha knyttet prosjektet tettere til skolehverdagen. Videre mener informantene fra både Osterøy og Førde at prosjektledelsen i større grad burde ha involvert skolearenaen, for eksempel bibliotekar og rektor.

Ifølge informantene er god forankring blant lærere viktig både for å bevisstgjøre og få gode rutiner for bruk av skolebiblioteket i de ulike skolefagene. For at lærerne skal aktiveres, må skoleledelsen, representert ved rektor, være tydelig på hvordan skolen vil og skal utvikle skolebiblioteket i nye retninger. Rektor må gi oppmerksomhet til utviklingsprosjektet for at skolebiblioteket skal brukes av lærere og elever.

5.1.1 Prosjektaktiviteter som ikke er gjennomført

I sluttrapporteringsskjemaet ble prosjektlederne bedt om å vurdere hvorvidt alle aktivitetene som det ble søkt tilskudd om, er gjennomført som planlagt. For 23 av kommunene var prosjektet gjennomført som planlagt. En av prosjektlederne visste ikke om så hadde skjedd. I 25 prosjekter, altså rundt halvparten, er ikke alle aktivitetene gjennomført som planlagt. Figur 8 viser en oversikt over hvilke typer prosjektaktiviteter som ikke er gjennomført i de 25 kommunene. Det er særlig kompetanseheving og diverse prosjektaktiviteter som ikke er gjennomført.

Figur 8: Aktiviteter som ikke er gjennomført som planlagt i skolebibliotekprosjektet (Flere svar mulig, N=49).



I datamaterialet kommer det frem at koronapandemien har gjort at flere aktiviteter har blitt avlyst eller utsatt i flere kommuner. Det kan forklare hvorfor så mange som halvparten av kommunene ikke hadde gjennomført alle prosjektaktivitetene ved planlagt prosjektslutt. Flere av respondentene uttrykker derfor et ønske om å få beholde gjenstående midler slik at disse kan brukes til å gjennomføre utsatte og avlyste aktiviteter når smitteverntiltak oppheves.

I et av prosjektene der formålet var økt elevaktivitet og som ble særlig rammet av pandemien, beskriver respondenten mye frustrasjon rundt manglende mulighet til å realisere prosjektformålet;

Vi har igjen 130 456 kroner til å gjennomføre det vi ikke har gjennomført pga korona. Vi skulle leie inn eksterne foredragsholdere som har blitt utsatt. Vi tenker å gjennomføre det så snart det blir mulig å møtes fysisk. Det er også overført noen vikarkostnader. Det ble ikke fysisk SAMBAkurs på våre skolebibliotekarer denne gangen. Prøver å få alle til å delta på det digitalte kurset for skolebibliotekarer i februar. Mange deltok på IBBYkurs og det var jo bra. Forfatterbesøkene ble gjennomført på skolene, men færre elever fikk møte forfatteren, da vi måtte samle mindre grupper enn planlagt. Forfatterbesøkene ble da billigere. Vi skal også gjennomføre et forfatterbesøk til for 6. trinn hvor noen elever er med på Barnas bokbabbel. Vi fikk ikke hatt besøk for hele trinnet som planlagt.

Tiltak som ble rammet av pandemien er særlig aktiviteter som involverer samhandling mellom større elevgrupper, samt eksterne besøk i og utenfor skolen i situasjoner der det er vanskelig å holde anbefalt avstand i en pandemi. I sluttrapporterings skjemaet meldes det om at mange av disse aktivitetene er planlagt restartet når smitteverntiltak oppheves. Noen aktiviteter som kurs i digital katalogisering av boksamlinger, er forsøkt gjennomført digitalt. Respondentene som rapporterer dette, understreker at digitale kurs ikke har fungert så godt for deres skolebibliotekprosjekt. I noen tilfeller har det i prosjektene blitt gjort omrokninger i budsjettposter, slik at midler som skulle vært brukt på for eksempel forfatterbesøk, bokbad, elevmedvirkning, elevassistentordninger, høytlesing og liknende, er brukt til kompetanseheving knyttet til bruk av skolebiblioteket.

Ser man bort fra utsettelse som følge av pandemien, meldes det i sluttrapporterings skjemaet at bemanningsutfordringer er en årsak til at ikke alle prosjektaktiviteter er gjennomført. I to tilfeller har skolebibliotekprosjektene blitt skadelidende av at kommunen ikke har lyktes med å ansette skolebibliotekar, og i et tilfelle har skolebibliotekaren blitt sykemeldt. I to tilfeller rapporterer respondentene at kommunene ikke greide å finne riktige eller relevante kurs som imøtekommer deres behov for kompetansetilførsel til skolebiblioteket.

I lys av pandemien, er det viktig å understreke at så mange som halvparten av prosjektene har likevel blitt gjennomført som planlagt.

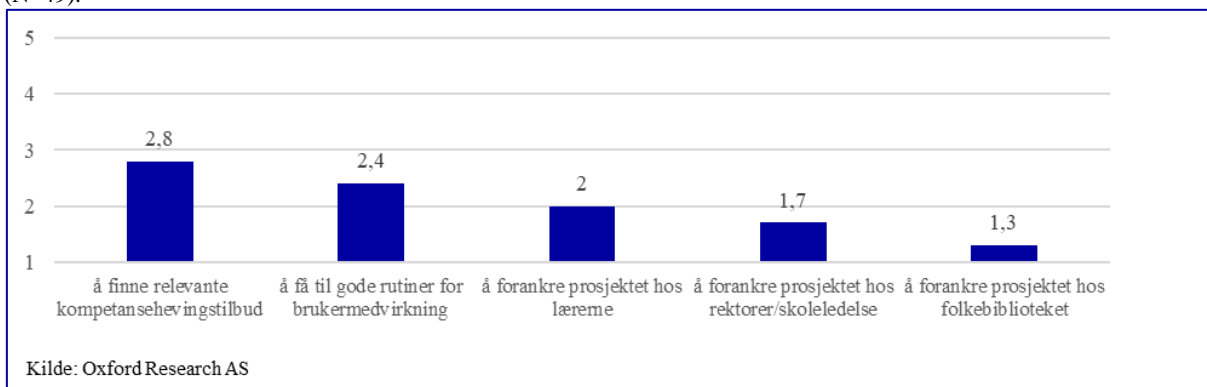
5.2 Prosjekterfaringer

Dette delkapitlet beskriver hvilke erfaringer respondentene og informantene gjorde seg ved utvikling og igangsetting av aktiviteter og produkter. Erfaringene er knyttet til opplevde barrierer og suksesskriterier for å lykkes i arbeid med lesestimulering.

5.2.1 Barrierer

I de kvalitative intervjuene ble informantene bedt om å beskrive barrierer som kommunene har støtt på i realiseringen av sine skolebibliotekprosjekter. Analysen av det kvalitative datamaterialet har utledet seks ulike kategorier av barrierer; 1) relevante kompetansehevingstilbud, 2) gode rutiner for brukermedvirkning, 3) forankre prosjektet hos lærerne, 4) forankre prosjektet hos rektorer/skoleledelse og 6) forankre prosjektet hos folkebiblioteket. I sluttrapporteringskjemaet ble respondentene bedt om å vurdere hvorvidt de var enige i at disse barrierene var gjeldende for gjennomføringen av prosjektet. Figur 9 viser en oversikt over hvordan respondentene i gjennomsnitt vurderer de definerte barrierene i sluttrapporteringskjemaet på en skala fra 1 (helt uenig) til 5 (helt enig).

Figur 9: Hvordan har definerte barrierer gjort seg gjeldende for gjennomføringen av prosjektet? Det har vært vanskelig... (N=49).



Som figuren over viser, vurderer respondentene barrierene i prosjektgjennomføring som begrensede (gjennomsnittet er under 3 på alle barrierene). Det er flest respondenter som er enige i at en barriere for prosjektgjennomføringen har vært å finne relevante kompetansehevingstilbud. En nærmere gjennomgang av sluttrapporteringskjemaene viser at 15 respondenter er enige eller helt enige i at det er vanskelig å finne relevante kompetansehevingstilbud. Videre er 5 respondenter enige eller helt enige i påstanden «Det har vært vanskelig å få til gode rutiner for brukermedvirkning», mens 19 respondenter var noe enig i at dette var en barriere. En mulig forklaring kan være at lokale og nasjonale koronautbrudd i prosjektperioden satte en stopper for fysisk deltakelse på aktiviteter som inkluderer brukermedvirkning og som samler flere mennesker i samme lokale.

I tilskudd til skolebibliotek er det et mål å styrke samarbeid mellom skolebiblioteket og folkebiblioteket. Det er med andre ord ikke et krav om samarbeid. Det er bare to av respondentene som rapporterer at de er enige i påstanden om at det har vært vanskelig å forankre skolebibliotekprosjektet i folkebiblioteket. Det er lite som tyder på at det er utfordrende å forankre skolebibliotekprosjektet i folkebiblioteket.

Tilskuddsordningen skal ikke dekke bokinnkjøp. Flere av informantene trekker likevel frem at de som del av skolebibliotekprosjektet har fått økt fokus på opprydding i biblioteksamlingen, samt fornying og innkjøp av bøker. Det er ikke tilskuddsmidler fra tilskuddet som brukes til innkjøp, men tilskuddet har motivert til å utvikle og utvide samlingen og gjøre den mer relevant for elevene. Det fortelles om et stort behov for fornying av boksamlinger blant flere av informantene og respondentene. En informant trekker i de kvalitative intervjuene frem at innkjøp er lavt prioritert i skolebudsjettet. Videre trekkes

det frem at det heller ikke er noe som regulerer budsjett og timebruk, og at dette til sammen resulterer i store forskjeller fra skole til skole. Enkelte av informantene er kritiske til at ordningen ikke dekker innkjøp, noe følgende sitat illustrerer;

Det må være bøker tilgjengelig for barn og det er en svakhet i tilskuddordningen at det ikke er midler som kan omdisponeres til innkjøp. Det er vanskelig å nå barn hvis du ikke har dagens litteratur til dagens barn tilgjengelig.

Figur 9 viser at forankring ikke er en opplevd barriere i gjennomføringen av prosjektet. Går man bak tallene i figuren, er det bare fem respondenter som svarer at de er enige eller helt enige i påstanden om at det har vært vanskelig å forankre prosjektet i skoleledelsen og hos rektorene. Det er også fem prosjektledere som rapporterer at de er enige, eller helt enig, i påstanden om at det har vært vanskelig å forankre prosjektet blant lærerne. Vi finner ingen systematikk i om prosjektlederne for disse prosjektene er ansatte i skoleetaten eller i folkebiblioteket. Vi finner heller ikke noen systematikk knyttet til hvor mange skoler og elever disse prosjektene omfatter.

5.2.2 Suksesskriterier

Like relevant som det er å spørre om barrierer i et sluttrapporteringskjema, er det også viktig å kartlegge hva respondentene mener er viktige suksesskriterier for å lykkes med skolebibliotekprosjektene. I sluttrapporteringskjemaet ble respondentene nettopp bedt om å svare på det åpne spørsmålet «hva er de viktigste kriteriene for å lykkes med prosjektet?». Svarene som respondentene gir peker, naturlig nok, i ulike retninger knyttet til prosjektenes formål og innhold. Noen trender som går på tvers av prosjektene kan vi likevel finne.

Det kanskje viktigste suksesskriteriet som ligger i bunn, er ifølge respondentene hvilket engasjement og oppslutning som prosjekteier oppnår. Engasjement og entusiasme må gå på tvers av alle involverte aktører. Det er en gjennomgående tilbakemelding fra sluttrapporteringskjemaene at alle involverte parter må ta eierskap i skolebibliotekprosjektet og være motiverte for å bidra til å gjøre det attraktivt og relevant for elevene. Engasjement og oppslutning skapes blant annet når prosjektet er godt **forankret** blant skoleledere, hos lærerne og ved skolebibliotekene. Ifølge informantene i de kvalitative intervjuene må forankring av prosjektet skje i alle ledd, fra utvikling av skolebibliotekplan, kommunens egeninnsats, folkebibliotekets eventuelle rolle, skoleledernes oppslutning og lærernes holdninger til bruk av skolebiblioteket. En av respondentene i sluttrapporteringskjemaet oppsummerer betydningen av forankring gjennom følgende;

Forankring i kommunens planer og med de som jobber på folkebiblioteket, rettet mot barn. God forankring i skoleledelsen. Rektorene er viktig å ha med for å få gjennomført endringene og prioriteringene i personalet. Motiverte ansatte som ser viktigheten av de satsningsområdene skolen har planer om å gjennomføre.

Denne respondenten får støtte av en kollega i en annen kommune som tydeliggjør viktigheten av forankring på ledelsesnivå;

Forankring i ledelsen på kommunalt nivå er viktig. Hos skoleeier i kommunen og hos rektorene. Viktig med felles føringer fra øverste hold for rektorene ellers blir det alt for tilfeldig hva rektorene prioriterer. Viktig å nå politikerne også da de sitter på pengesekken.

God forankring av prosjektet fremmer godt **samarbeid** mellom involverte aktører. I sluttrapporteringskjemaene trekker respondentene frem nettopp godt samarbeid som et suksesskriterium for å styrke arbeid med lesestimulering. Fra respondentenes svar kan vi lese at samarbeid er viktig både vertikalt mellom lærere, skoleledelse, men også horisontalt mellom lærerne og skolebibliotekarene som møtes i skolehverdagen. Flere av respondentene trekker frem at det å være skolebibliotekar kan være en "ensom" oppgave, og at det derfor er kritisk for prosjektets resultater at det etableres gode samarbeidsrutiner med lærerne. Skolebibliotekarenes kompetanse i veiledning av elever kan være viktig for å hjelpe og finne rett bok til rett elev. Involverte lærere må ha tid til å dele kunnskap og erfaringer om pedagogisk arbeid der skolebiblioteket kan være en ressurs.

5.3 Planer for videreføring av prosjekt

I søknadene til tilskudd til skolebibliotek, må kommunene vise til en plan for videreføring etter endt prosjektperiode. I sluttrapporteringskjemaet ble prosjektlederne bedt om å beskrive kommunenes planer for videreføring av sine skolebibliotekprosjekter. En gjennomgang viser at kommunenes planer for videreføring av skolebibliotekprosjektene varierer noe. Det har, naturlig nok, sammenheng med den store bredden av prosjektformål og prosjektinnhold blant tilskuddsmottakerne.³⁴

Dersom kommunene ikke har planer om videreføring, ble prosjektlederne bedt om å utdype hvorfor kommunen ikke har planer for å videreføre prosjektet. En gjennomgang av tilbakemeldingene viser at det bare er tre kommuner som ikke vil videreføre prosjektet etter prosjektslutt. Det er begrunnet med at når prosjektmidlene er brukt opp er stillingen som tilskuddet har bidratt til å dekke, borte. I en av kommunene har ikke skoleeier, sammen med bibliotekjenten, klart å overbevise politikerne og administrativt ansatte i den nye kommuneadministrasjonen at det er fornuftig å videreføre skolebibliotekprosjektet etter at kommunen ble slått sammen med nabokommunen. Prosjektet ble derfor avsluttet da kommunen ble slått sammen til en større kommune. Fire respondenter rapporterer at også deres kommune mistet stillingen som tilskuddet har bidratt til å finansiere, men at i disse kommunene vil noen aktiviteter og produkter (for eksempel forfatterbesøk, rett bok til rett barn, formidling, samarbeid med folkebibliotek og liknende), bli videreført. Disse fire kommunene nedskaleres med andre ord aktivitetenes omfang.

³⁴ Fire prosjektledere er i selvrappoteringskjemaet så utydelige når de beskriver planer for videreføring og det er dermed umulig å tolke hvilke retninger disse prosjektene er tenkt videreført etter prosjektslutt.

For øyeblikket har ikke kommunen noen plan for videreføring av prosjektet. Det betyr ikke at skolene ikke jobber videre med skolebibliotekutvikling, men utviklingen gjøres lokalt på hver skole, og en og en skole i samarbeid med folkebibliotek.

Blant 36 av kommunene videreføres prosjektene etter prosjektslutt. Her er det spesielt to retninger som er gjeldende for videreføring, der begge retningenes formål er å bidra i skolenes arbeid med lesestimulering. Den ene retningen er å opprettholde økt bemanning på skolebiblioteket. Den andre retningen er å videreføre aktiviteter som er igangsatt i skolebibliotekprosjektet. I flere tilfeller rapporterer respondenter om at videreføring av aktiviteter inneholder en kombinasjon av disse to retningene.

I flere kommuner kommer det frem at ordninger med et godt bemannet skolebibliotek, enten det er i form av ansatt skolebibliotekar eller lærere som har dedikert bibliotektid i arbeidstiden, fortsetter. I de kvalitative intervjuene blir det hevdet at økt bemanning på biblioteket har inspirert lærerne til å bruke skolebiblioteket oftere, og at elevene da opplever det som lettere tilgjengelig. Biblioteket er med det ikke bare et sted hvor en kan låne bøker, men også en sosial arena for aktiviteter som jobbtrening, brettspill, gaming og utstillinger. Med skolebibliotekprosjektet har kompetanse om hvordan motivere barn og unge til å lese mer økt blant alle de involverte partnerne i prosjektene. Kompetansen som kommunene har fått tilført er noe som de tar med seg uavhengig om spesifikke aktiviteter og produkter videreføres eller ikke. Flere kommuner peker også på at kompetanseutvikling er noe de vil fortsette med også etter prosjektslutt. Kompetanseutviklingstiltak kan organiseres gjennom erfaringsutveksling og nettverk, samt deltakelse på regionale og nasjonale konferanser.

Et fellestrekk ved 36 av respondenters sluttrapporteringer om varige endringer, er at de trekker frem aktiviteter som direkte involverer og aktiviserer elever. Når det blir tilrettelagt for høytlesing der eldre elever leser for yngre, når bøker blir presentert for elever av skolebibliotekar eller lærer, når forfatterbesøk gjennomføres og elever utarbeider bokanmeldelser, appellerer det til lysten til å lese mer. Respondentene forteller at det skjer fordi relevant litteratur tilgjengeliggjøres og elevene blir mer rutinerne bibliotekbrukere. En av respondentene oppsummerer at;

[Vi skal...] fortsette å motivere lærere til å være aktive brukere av biblioteket i undervisningen, og innarbeide rutiner for møter mellom lærere og bibliotekar. Engasjere elevene mer ved å innarbeide møter mellom elevgrupper, som for eksempel elevrådet. Arbeide for større stillingsressurs knyttet til skolebibliotekplanen, med særlig ansvar for samarbeidet mellom bibliotek og skole, kompetanseheving og stadig oppdatering av nyere barne- og ungdomslitteratur. Vi synes vi nå er godt i gang med å oppgradere samarbeidet fra å være mye "utlånsstasjon", til å få til et mer aktivt samarbeid med flere aktiviteter. Dette vil vi nå bygge videre på, og utvikle videre. Vi har alle blitt mer bevisste på at dette er et kontinuerlig arbeid!

Et siste fellestrekk som kommer frem i sluttrapporteringsskjemaet, er at tilskuddet fra skolebibliotekordningen har bidratt til å sette et moment for de av kommunene som deltar i ordningen. Tilskuddet har vært en anledning til å prøve ut nye samarbeidsrelasjoner, aktiviteter til å bygge lokal kompetanse om hvordan motivere og stimulere elever til å lese mer. Det betyr også at kommunene

gjennom tilskuddsordningen også har hatt mulighet til å justere prosjektaktiviteter for økt måloppnåelse i prosjektet. For flere av kommunene har mulighetsrommet som tilskuddet gir, representert en anledning til å revidere kommunenes plan for skolebibliotek og skolens leseplaner basert på læring og erfaringer de har gjort i prosjektperioden. Dette er varige spor som videreføres uavhengig av om kommunen har et definert og eksternt finansiert skolebibliotekprosjekt. I noen kommuner har fokuset på skolebibliotekets rolle ført til at skolene har fått ekstrabevilgninger til innkjøp av bøker for å motivere til ytterligere bruk av biblioteket.

5.4 Evaluators vurdering

Det stilles krav til god prosjektledelse for å koordinere involverte aktører og personressurser i prosjektet. God prosjektledelse kjennetegnes av en prosjektleder som er selvgående. Hvordan prosjektleder jobber og forstår sin rolle, vil ha stor betydning for hvordan prosjektet gjennomføres. Prosjektleder bør ha gjennomslagskraft blant alle som skal og bør være involvert i kommunens strategi for skolebibliotek som en integrert og varig del av skolens pedagogiske virksomhet. Lokalpolitikkerne har ansvar for at skolebiblioteket har nok ressurser, kommunen har det overordnede ansvaret for å gjennomføre skolebibliotekprosjektet, de enkelte skolene er arenaen prosjektene realiseres i og lærerne har medansvar for å ta skolebiblioteket aktivt i bruk i undervisningen. Dersom det glipper for en eller flere av aktørgruppene, er det stor sannsynlighet for redusert nytte og dermed uteblivelse av resultater som er skissert i den intenderte virkningskjeden for ordningen. Selv om skolebibliotekprosjektene kan involvere mange personer, er skolebibliotekprosjektene små i form av at det som regel bare er en person, gjerne prosjektlederen/skolebibliotekaren, som holder i prosjektet og er hovedansvarlig for gjennomføring av aktiviteter. Prosjektene i ordningen er med det personavhengig og kan derfor være sårbare ved eventuelle utskiftninger av skolebibliotekar eller prosjektleder.

De aller fleste respondentene trekker frem forankring som en suksessbarriere for å lykkes med sine skolebibliotekprosjekter. Våre data tyder på at kommunene lykkes med å forankre sine prosjekter blant de aktørene som skolebiblioteket omfatter. Vi vurderer det som en indikasjon på at kommunene har vært beviste på betydningen og viktigheten av forankring allerede da de søkte tilskudd. Når prosjektet er godt nok forankret, styrkes fokus på viktigheten av kompetanse og erfaringsdeling. God forankring øker bevisstheten om viktigheten av å ha nok ressurser (tid og kompetanse) for å lykkes med skolebibliotekprosjektet.

Evaluator mener at oppslutningen rundt skolebibliotekprosjektet blir bedre forankret når prosjektet er initiert og organisert gjennom skolen/oppvekstsektoren. En slik organisering åpner opp for at rektorkollegiet får mulighet for å ta eierskap i prosjektet og med det påvirke prosjektets innhold og gjennomføring. I noen kommuner er folkebiblioteket ansvarlig for prosjektledelse og gjennomføring av prosjektet. Risikoen med en slik organisering er at prosjektet blir mindre tilpasset skolearenaen. Når skolebibliotekprosjektet legges utenom skolearenaen, står man i fare for at skolebiblioteket blir mer «på besøk i skolen» og ikke en del av skolens pedagogiske virksomhet. Vi vil understreke at selv om dette er et funn, er datamaterialet for begrenset for å kunne gjøre absolutte konklusjoner.

Et av suksesskriteriene for å nå mål om at elever får økt tilgang og bedre utnyttelse av skolebiblioteket, er at prosjektene bidrar til økt bemanning på skolebiblioteket. Med større ressurser kommer økt bemanning som følges opp av bedre tilgjengelighet til skolebiblioteket. Dette kapitlet har vist hvordan økt bemanning og involvering av flere aktører fra skolesektoren bygger kompetanse

som skal bidra til å utvikle skolebiblioteket i nye retninger. Med økt bemanning økes aktiviteten og bidrar til stadig å forankre skolebiblioteket som en læringsarena i undervisningen. Det er i tråd med kriteriene for ordningen. Når 15 prosjekteiere svarer at de er enige eller helt enige i at det har vært vanskelig å finne relevante kompetansehevingstilbud, bør det vurderes om det er behov for kurs som imøtekommer kommuners kompetansebehov. Slike kurs kan arrangeres på nasjonalt nivå. Evaluator mener at brukermedvirkning og forankring av prosjektene kan for eksempel være relevante temaer for slike kurs.

Det har ikke vært et mål i evalueringen å måle hvor mye lesestimulering blant elevene som har blitt realisert. Flere funn i vår empirimateriale viser hvordan elever gjennom aktiviteter og produkter blir introdusert for nye måter å bruke skolebiblioteket på, og blir introdusert for stadig ny fag- og skjønnlitteratur gjennom bokpresentasjoner, forfattermøter og liknende. Evalueringen av ordningen viser at det er et stort mangfold av strategier som bidrar til arbeid med lesestimulering. På bakgrunn av disse funnene konkluderer evaluator at tilskuddsordningen bidrar positivt i skolebibliotekenes arbeid med lesestimulering, selv om strategi, aktiviteter og produkter for å nå ordningens overordnede mål er ulikt fra prosjekt til prosjekt.

I flere kommuner kommer det frem at ordninger med et godt bemannet skolebibliotek, enten det er i form av ansatt skolebibliotekar eller lærere som har dedikert bibliotektid i arbeidstiden, fortsetter. Veldig få skal ikke videreføre prosjektet. Dette tyder på at tilskuddet har realisert aktiviteter og produkter som har en viss bærekraft! Vi tolker dette som et uttrykk for at økt bemanning gir ringvirkninger som bidrar positivt i arbeid med lesestimulering.

6. Resultater

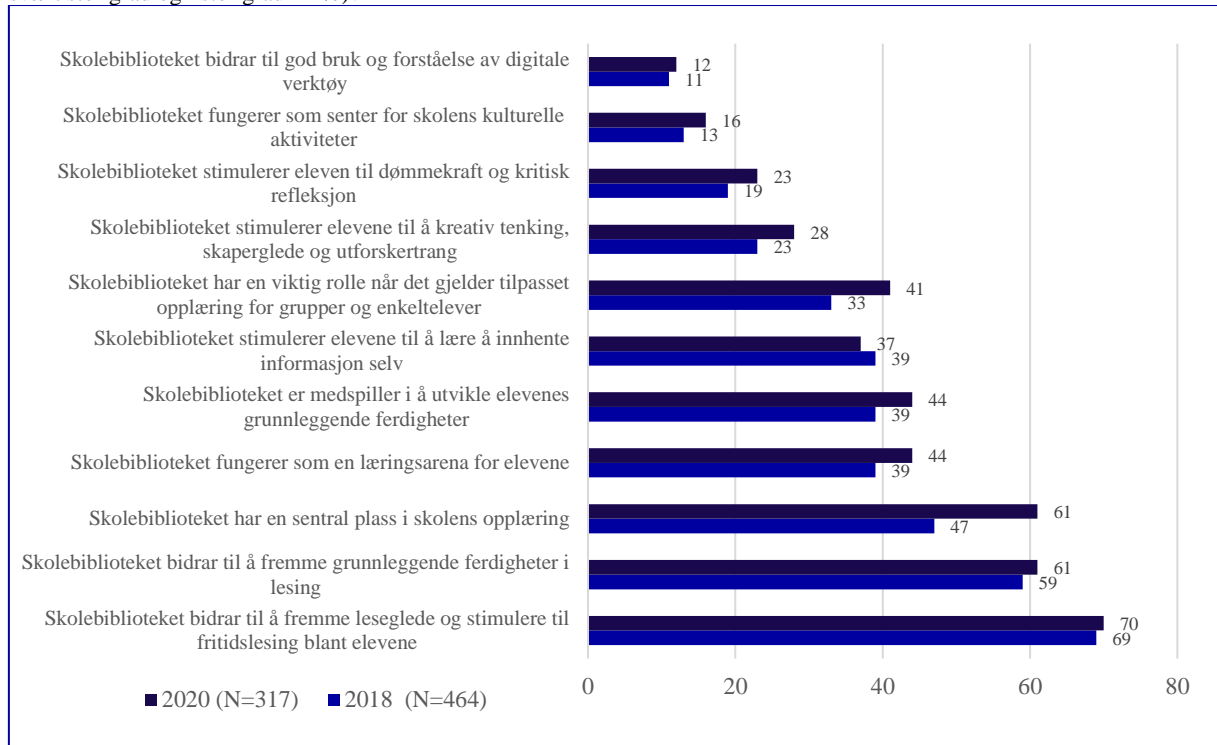
Tilskuddsordningen skal føre til arbeid som bidrar til at elever får bedre tilgang og nytte av skolebiblioteket. Dette siste kapitlet i rapporten belyser og analyserer nettopp hvordan tilskuddsmottakerne opplever elevenes nye møter med skolebibliotek som tilskuddsordningen har ledet an til. I kapitlet diskuteres det om tilskuddsordningen har gitt bedre tilgang til skolebiblioteket (kvantitet og kvalitet), om biblioteket blir utnyttet bedre av elevene og om prosjektene som er støttet, har bidratt til å styrke arbeid med lesestimulering. Kapitlet belyser altså det som i vår virkningskjede er definert som resultater.

I de to undersøkelsene «Spørsmål og svar til Skole-Norge», vurderer majoriteten av skolelederne en rekke påstander om skolebibliotek som i svært stor grad eller i stor grad som riktige (neste figur).^{35, 36} Skoleledere gir uttrykk for at skolebiblioteket er et viktig pedagogisk redskap og læringsarena. Med utgangspunkt i de to undersøkelsene, kan man forvente at kommuner som har fått tilskudd til skolebibliotekprosjekter prioriterer skolebiblioteket som et pedagogisk verktøy i undervisningen. Videre kan man forvente at disse skolene vil oppleve at tilskuddet kommer godt med i skolenes arbeid med lesestimulering. Med dette kan vi videre forvente at aktiviteter og produkter leder ut i nettopp resultater som bedre bruk og utnyttelse av skolebiblioteket.

³⁵ Waagene m. fl 2018. Spørsmål til Skole-Norge. Analyser og resultater fra Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse til skoler og skoleeiere våren 2018. NIFU 2018:19

³⁶ Rogde m. fl. 2020. Spørsmål og svar til Skole-Norge 2020. Analyser og resultater fra Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse til skoler og skoleeiere våren 2020. NIFU 2020:14

Figur 10: I hvilken grad mener du at følgende påstander passer for skolebibliotekets funksjon, skoleledere (de som svarte i svært stor grad og i stor grad – i %)?



Kilde: Waagene m.fl (2018) og Rogde (2020)

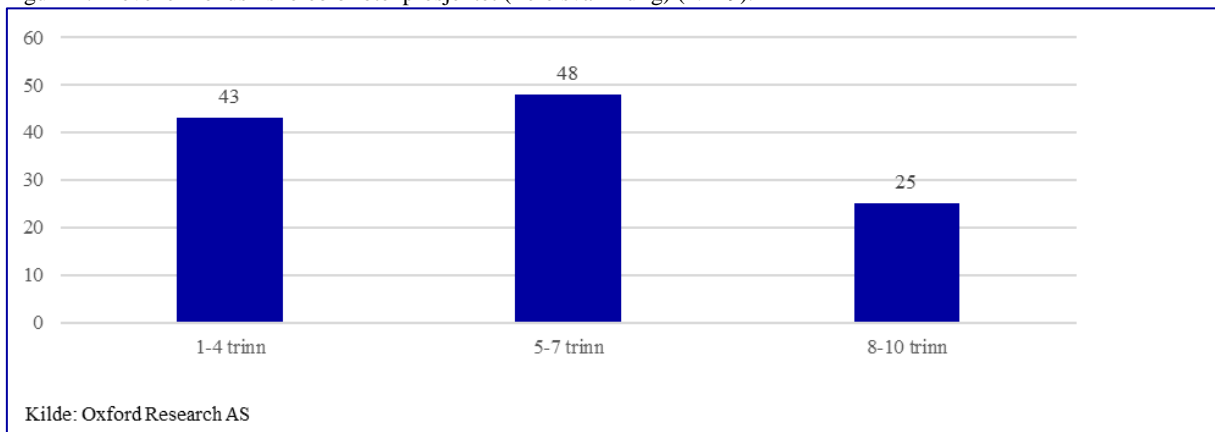
6.1 Elevenes bruk av skolebibliotek

Et mål med tilskuddsordningen er at skolebiblioteket blir en arena for leseglede for alle elevgrupper og i alle fag. Skolebiblioteket skal videre være en inkluderende arena, som tar hensyn til barn og unges ulike forutsetninger og behov. Men; statistikk sier ingenting om hva elevene faktisk gjør når de er på skolebiblioteket, eller om de leser bøkene som de låner. Og er *alle* elever brukere av skolebiblioteket? I evalueringen har vi forsøkt å gå nærmere inn på hvordan elevenes faktiske bruk av skolebiblioteket er endret som følge av tilskudd til skolebibliotek. Dette delkapitlet belyser med andre om tilskuddsordningen har gitt elevene bedre tilgang til skolebiblioteket (kvantitet og kvalitet), samt om tilskuddsordningen har bidratt til bedre utnyttelse av skolebiblioteket for elever.

6.1.1 Tilgjengelighet til skolebiblioteket

I sum gir funnene fra sluttrapporteringskjemaene klare indikasjoner på at det både har skjedd kvantitative og kvalitative endringer i elevenes bruk av skolebiblioteket som følge av tilskuddet. Det vil si at en har oppnådd resultater som er i tråd med tilskuddordningens målsettinger om økt tilgang til, og bedre utnyttelse av, skolebiblioteket. De ulike prosjektene har ulikt fokus og ulike trinn i grunnskolen som målgruppe. Figur 11 viser en oversikt over målgruppene som prosjektene er orientert mot. I noen prosjekter er målgruppen avgrenset til 1-4. trinn, mens andre også har flere trinn i målgruppen. Med unntak av ett skolebibliotekprosjekt, har samtlige av kommunene fokus på elever på 5-7. trinn i skolen. Halvparten av prosjektene omfatter elever i ungdomsskolen.

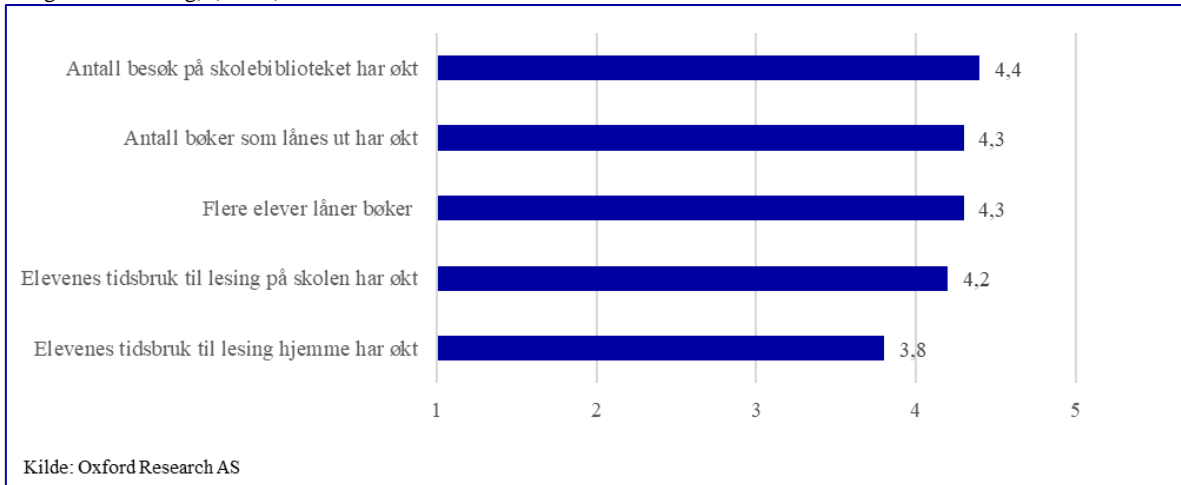
Figur 11: Elevene i fokus i skolebibliotekprosjektet (flere svar mulig) (N=49).



I tillegg til tilskuddordningens mål om arbeid med lesestimulering, inngår også flere delmål som skal bidra til å senke terskelen og motivere elevene til å være aktive brukere av skolebibliotekarenaen. I sluttrapporteringsskjemaet svarer hele 35 av 47 respondenter at de var enig/helt enig i, at skolebibliotekets åpningstider er en viktig indikator for tilgjengelighet. Disse respondentene hevder unisont at antall besøk på skolebiblioteket har økt som et resultat av tilskuddet.

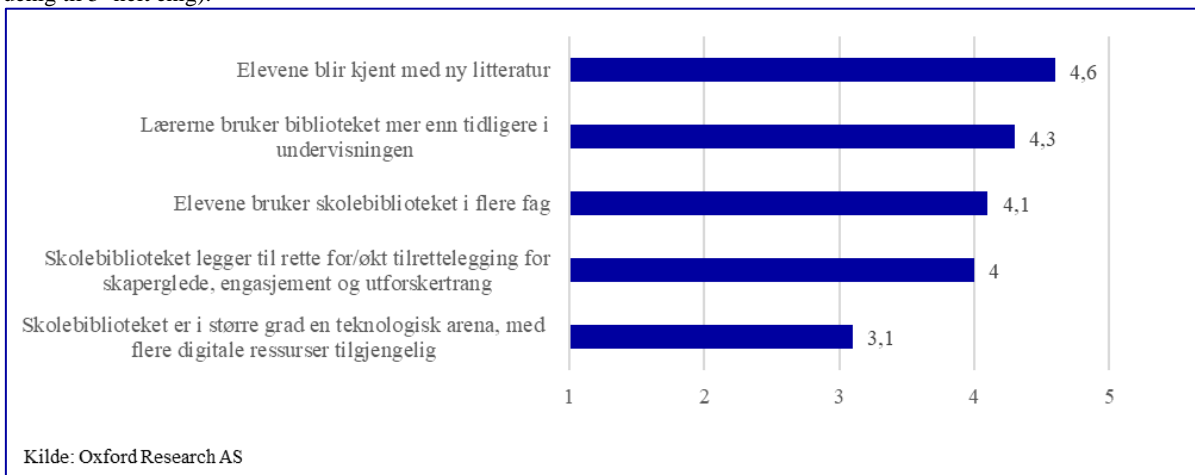
Når skolebiblioteket bemannes opp, gir det mulighet for å øke bibliotekets åpningstider og aktivitet. For elevene kan det bety en anledning til å bruke skolebibliotekaren oftere og på nye måter. Neste figur viser tilskuddsmottakernes vurderinger av påstander som knytter seg til problemstilling to; hvorvidt tilskuddet har gitt elevene bedre tilgang til skolebiblioteket. Problemstillingen kan videre deles inn i påstander som tar for seg kvantitet, det vil si det som dreier seg om tidsbruk og antall utlån. Respondentene rapporterer om at skolebibliotekprosjektene har resultert i flere besøk på biblioteket, økt utlån av bøker og lesing blant elevene (figur 12).

Figur 12: Påstander om hvordan skolebibliotekprosjektet bidrar til å endre elevenes bruk av skolebiblioteket (fra 1= helt uenig til 5=helt enig) (N=49).



I tilskuddsordningens mål om å bidra med arbeid med lesestimulering, er det utledet flere delmål. Fra delmålene kan det nevnes stikkord som leseglede, inkluderende arena, innovativ og fremtidsrettet og pedagogisk verktøy. I evalueringsarbeidet er bedre tilgang til skolebibliotek derfor videre undersøkt i form av påstander som handler om de mer kvalitative endringene i måten elevene bruker bibliotekene på (figur 13).

Figur 13: Påstander om hvordan skolebibliotekprosjektet bidrar til å endre elevenes bruk av skolebiblioteket (fra 1= helt uenig til 5=helt enig).



I sluttrapporteringskjemaene er nærmere alle de 49 respondentene enige om at skolebibliotekprosjektet bidrar til å endre elevenes bruk av skolebiblioteket. Det skjer gjennom at elevene blir kjent med ny litteratur, at lærerne bruker biblioteket oftere enn tidligere, at elevene bruker biblioteket i flere fag og at biblioteket fremmer skaperglede, engasjement og utforskertrang. At skolebibliotekene i større grad har blitt en teknologisk arena med flere digitale ressurser, ser i noen mindre grad ut til å være oppfylt.

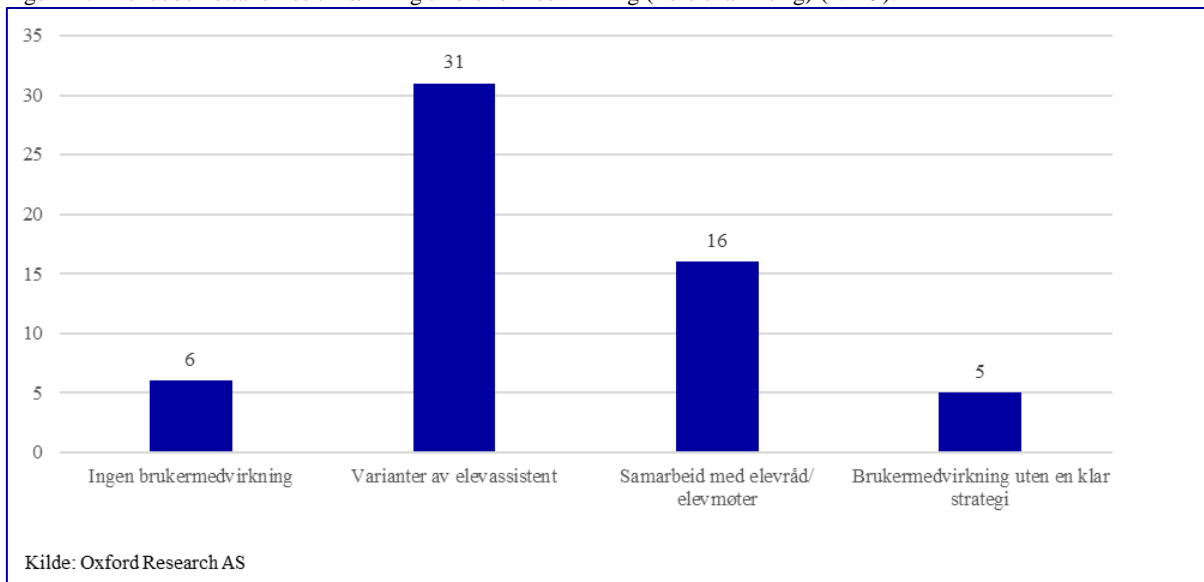
6.1.2 Brukermedvirkning

Det er et krav for å få midler fra tilskudd til skolebibliotek at prosjektene må ivareta brukermedvirkning. For flere av kommunene er derfor et viktig grep, nettopp brukermedvirkning. Våre data viser at hvordan kommunene ivaretar brukermedvirkning er ulikt fra kommune til kommune, og fra skole til skole.

Brukermedvirkning i prosjektene varierer knyttet til ambisjonene for bibliotekene. Ambisjonene befinner seg i spennet mellom en heller tradisjonell forståelse av bibliotekpraksis (besøk og lån av bøker), til at elever aktivt tar del i utviklingen av skolebiblioteket. Aktiv brukermedvirkning innebærer at skolen, sammen med skolebiblioteket og andre involverte parter, inviterer elever til å ta del i aktivitetene som skjer på skolebiblioteket. Det kan gjøres på ulike måter som for eksempel å engasjere elevene til å bli leseambassadører, elevassistent (minibibliotekar), samt involvering av elevråd.

I sluttrapporteringskjemaet ble respondentene bedt om å svare på spørsmålet; «Hvordan har brukermedvirkning blitt ivaretatt i prosjektet?» (for eksempel: involvering av elevrådet, elevassistenter). Spørsmålet ble gitt som et fritekstsvar. Vi har gått igjennom svarene og strukturert disse i fire kategorier; 1) ingen brukermedvirkning, 2) varianter av elevassistent, 3) samarbeid med elevråd/elevmøter, 4) brukermedvirkning uten en særlig klar strategi. Figur 14 viser at ambisjonene og måten det jobbes med brukermedvirkning går i litt ulike retninger.

Figur 14: Tilskuddsmottakernes tilnærming til brukermedvirkning (flere svar mulig) (N=49).



I seks av prosjektene rapporterer respondentene at prosjektet ikke har hatt fokus på brukermedvirkning. Det har sammenheng med prosjektinnholdet og skoleprosjektets formål. Slik målene for disse skolebibliotekprosjektene var utformet på, gjorde brukermedvirkning og involvering av elever i utviklingen av skolebiblioteket, overflødig. I de øvrige prosjektene derimot, altså i nærmere fire av fem prosjekter, rapporteres det om ulike strategier for inkludering av elever i gjennomføringen av skolebibliotekprosjektet.

31 respondenter rapporterer at deres skolebibliotekprosjekter inneholder ulike innretninger av elevassistentordninger. Dette er blant de mest komplekse og omfattende tiltakene for å sørge for høy grad av elevdeltakelse. Slike tiltak dekker et bredt spekter av hva og hvor mye elever bidrar til utviklingsarbeid i skolebiblioteket. Rollen som elevassistent blir i flere tilfeller beskrevet som en minibibliotekar eller assistent. Men forståelsen av hva rollen skal utfylle er den samme, selv om det fra skole til skole er ulike grader av hvor mye elevene må forplikte seg som elevassistent, hvilke typer oppgaver de bidrar til å løse og deres reelle innflytelse i utviklingen av skolebibliotekets fysiske rom og aktiviteter. I en variant av ordningen må elever «søke på» en utlyst elevassistentjobb ved biblioteket. I samarbeid med lærere velger skolebibliotekaren ut det antallet elevassistenter blant «jobbsøkerne». I noen tilfeller blir elevassistentene valgt ut på bakgrunn av lærernes forståelse av enkeltelevers skolesituasjon og behov for alternativer til tradisjonell skoleundervisning.

Hvilke oppgaver elevassistentene jobber med varierer. Flere av prosjektlederene understreker at deres assistenter gjennomfører viktige bibliotekorienterte oppgaver som katalogisering av bøker, har ansvar for utlån og innlevering av bøker, rydding i biblioteket og liknende. Typiske bibliotekoppgaver som elevassistentene bidrar med, kan oppsummeres kort gjennom tre av respondentenes beskrivelser i sluttrapporterings skjemaet;

Elevassistenter fra 6. og 7. trinn arbeider på skolebiblioteket i en fastsatt turnusordning i friminuttene. Gjennom jevnlig møter mellom skolebibliotekar og elevassistentene diskuteres drift og aktiviteter på skolebiblioteket.

Bibliotekassistentar, fire elevar, har hatt fast arbeidstid på biblioteket kvar veke og fått utvida oppgåver. Dei har gjort ulikt bibliotekararbeid som klargjering av bøker, laga utstillingar, rydda, satt på plass bøker, ut- og innlevering av bøker, presentert bøker for elevane på skulen m.m.

Elevassistenter, vi kaller det bibliotekhjelpere. De elevene har søkt på jobben. Ryddet i innleverte bøker, rydding på hyller, klargjøring av møblement (flyttbart), reparert bøker, vasking av skjerm og flater (korona), merke bøker, annet forefallende arbeid. Dette gjør de i friminutt.

I tillegg til typiske bibliotekoppgaver, er også assistentene benyttet til å arrangere utstillinger, innrede biblioteket, skrive bokanmeldelser, lese høyt for yngre elever, bokinnkjøp og liknende. Med bruk av elevassistenter styrker man med andre ord elevenes medvirkning til å utvikle skolebiblioteket i en retning som appellerer til ulike elevgrupper. Assistentene bidrar til å kunne øke skolebibliotekets åpningstid og tilgjengelighet for elever. Det at bibliotekaren har hatt god hjelp på biblioteket, har frigjort tid til å kunne jobbe med andre oppgaver som er mer direkte relatert til mer pedagogisk arbeid og leseopplevelser for enkeltelever og elevgrupper. Bibliotekaren får mer tid til å hjelpe elever til å finne relevant litteratur, skrive og jobbe med bokanmeldelser, høytlesing og formidling og arrangere forfatterbesøk. I evalueringen finner vi ikke data som gir svar på om denne formen for medvirkning legger til retter for kun et fåtall av elever, eller om ordningen når et mangfold av elever. Er det for eksempel de skolefaglig sterke elevene som får jobb på biblioteket, eller er det elevene som trenger alternativer til tradisjonell klasseromsundervisning?

I tillegg til disse 31 respondentene, har også fem respondenter rapportert i sluttrapporteringskjemaene at brukermedvirkning er en del av prosjektformålet, men de kommer ikke nærmere inn på hvordan det skjer.

I flere av skolebibliotekprosjektene (16 stykker) har prosjektlederne dialogbasert samarbeid med skoleråd, skoleklasser eller spesifikke elevgrupper. Dette er en mer uformell arena der elever ytrer ønsker om hva de mener skolebiblioteket bør være og inneholde. I møte med elevene får bibliotekaren, innspill fra elevene om hvordan de ønsker at skolebiblioteket skal se ut, hvilke aktiviteter biblioteket bør tilby, hvilken litteratur som bør kjøpes inn og så videre.

6.2 Resultater i arbeid med lesestimulering

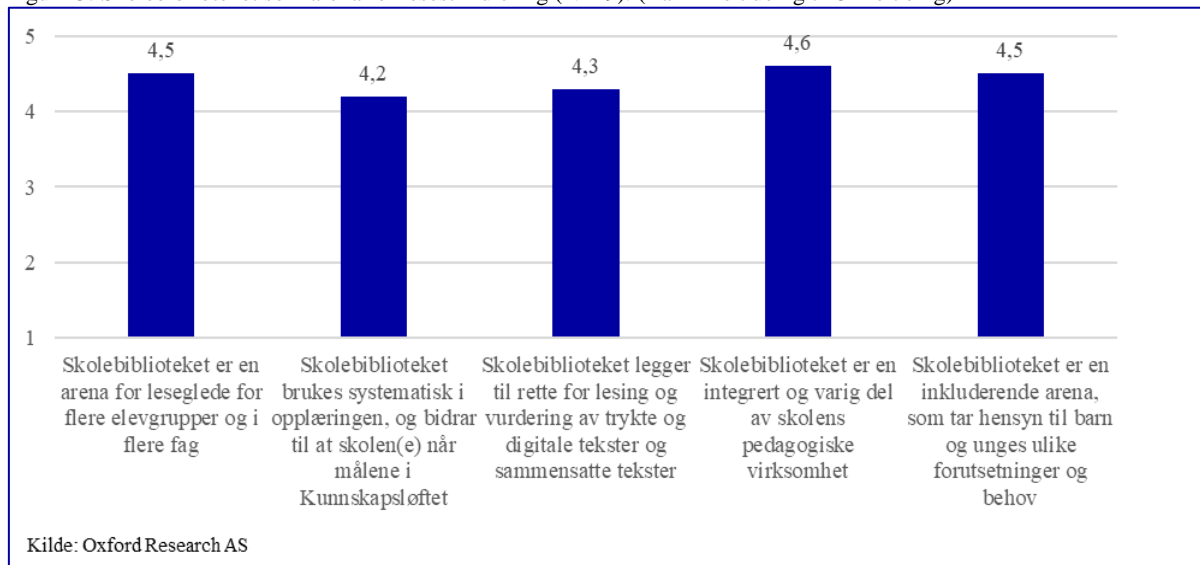
Dette delkapitlet belyser problemstillingen «Har prosjektene som er støttet av tilskuddsordningen bidratt til bedre lesestimulering? Videre belyses hva som forventes av resultater i deltakerkommunene.

Som beskrevet i programteorien i kapittel 3 er innsatsfaktorer, aktiviteter og produkter under tilskuddsforvalters innflytelsessfære. Utfallsmål og brukereffekter er noe som kan påvirkes, men som ikke er innenfor forvalters (og tilskuddsmottakers) kontroll. I denne evalueringen er utfallsmål heller ikke innenfor evalueringens mandat. Likevel er det vanskelig å ikke berøre hvilke forventninger tilskuddsmottaker har, og spor av endringer som informanter og respondenter mener de ser, i sine skolebibliotekprosjekter. Når en tilskuddsordning bidrar til å realisere noen aktiviteter og produkter skal det gi noen ønskede resultater og, på lengre sikt, utfallsmål. Et eksempel er at et kompetansehevingstiltak skal gi økt kunnskap og læring hos deltakerne. Videre skal det i forlengelsen påvirke målgruppen og gi effekter på brukerne både på kort og lengre sikt. En brukereffekt som følge av tilskudd til skolebibliotek på kort sikt, kan for eksempel være at elevene leser mer. På litt lengre sikt kan effekten være forbedring av leseferdigheter og forbedring i andre fag. På enda lengre sikt kan det medføre at behov for spesialundervisning går ned. Utlån kan måles på en mer eller mindre objektiv måte, mens leseferdigheter er vanskeligere å måle, i det minste på kort sikt. Det tar tid før effekten i form av bedre leseferdigheter realiseres. Samtidig kan økt leseferdighet være et resultat av andre innsatser og årsaksfaktorer som at skolene har flere leseaksjoner på gang samtidig. I tilfeller hvor kommuner i forkant av tilskuddet og over tid har arbeidet med utvikling av skolebibliotekene, vil det være desto vanskeligere å isolere endringer og effekter. Utfallsmål og effekter for brukerne av skolebibliotek som følge av tilskudd kan derfor bare vurderes og sannsynliggjøres.

Informantene i de kvalitative intervjuene er enige om at det er komplisert å måle og synliggjøre resultater som følge av skolebibliotekprosjektet. Mange av aktivitetene i skolebibliotekprosjektene egner seg ikke for å kvantifiseres. Likevel; informantene er enige om at prosjektene samlet sett fører til økt kompetanse om skolebibliotekets rolle og funksjons som pedagogisk læringsarena blant skolebibliotekarere, skoleledelse og lærere, samt endringer i hvordan elevene bruker biblioteket. Samtidig gis det også i intervjuene og sluttrapporteringskjemaene et tydelig bilde av at skolebiblioteket som følge av tilskuddet, tas mer i bruk og at elevene leser mer enn tidligere. Styrket kompetanse blant biblioteksansvarlige og lærere, flere som låner bøker, økt leseglede og elever som opplever styrket læring og faglig utvikling er eksempler som trekkes frem. Flere informanter peker på at det er for tidlig i prosjektperioden til å konkludere om intenderte resultater og effekter er realisert i prosjektperioden. De fleste opplever likevel at prosjektet skaper positive virkninger. Figur 15 viser en

oppsummering av hva tilskudd til skolebibliotek har bidratt med for skolebiblioteket som arena for lesestimulering.

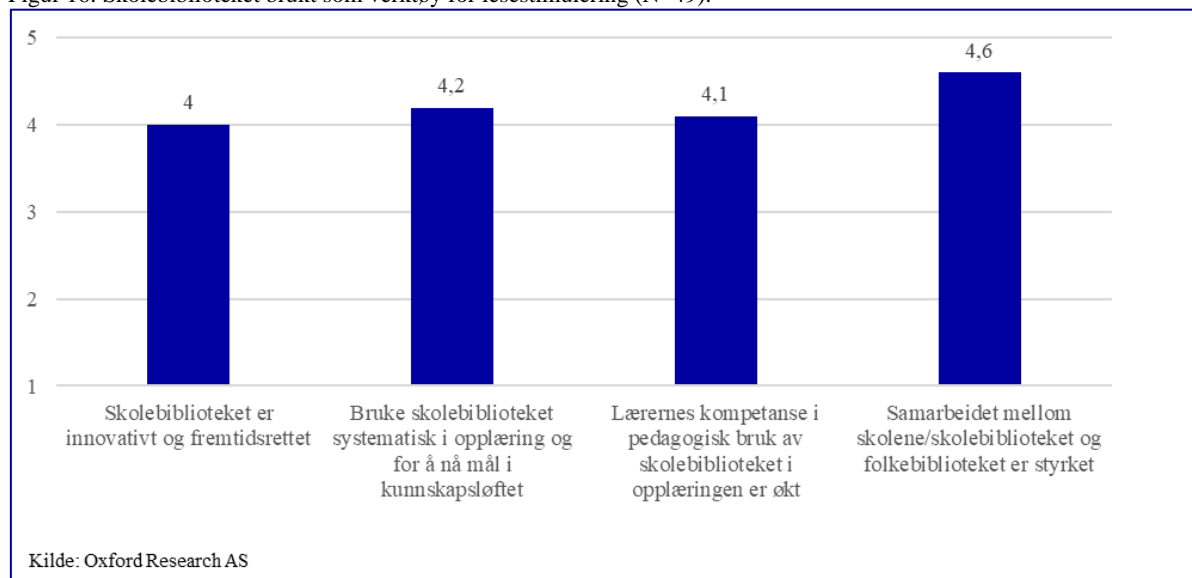
Figur 15: Skolebiblioteket som arena for lesestimulering (N=49). (fra 1= helt uenig til 5=helt enig)



Figur 15 viser at respondentene generelt er i stor grad enige i hvilken rolle skolebiblioteket har som arena for lesestimulering. Som følge av tilskuddet og de igangsatte prosjektene, har skolebiblioteket ifølge respondentene blitt en mer aktuell og viktig del av skolens pedagogiske arbeid med lesestimulering. Et viktig funn er at i gjennomføringen av prosjekter legger både skoleeier, skoleledelse, lærere og prosjektleder vekt på at skolebiblioteket skal være en inkluderende arena, som tar hensyn til ulike barn og unges ulike forutsetninger og behov.

I sluttrapporteringskjemaet blir respondentene bedt om å vurdere på en skala fra 1 (helt uenig) til 5 (helt enig) på fire påstander om hvordan skolebiblioteket blir brukt som verktøy for lesestimulering. Figur 16 viser en oppsummering av gjennomsnittscoren.

Figur 16: Skolebiblioteket brukt som verktøy for lesestimulering (N=49).



Figur 16 gir sterke indikatorer på at kommuner innfrir ulike delmål som tilskuddsordningen har. Det er faktisk ingen av respondentene som svarer at de er uenig eller svært uenig i påstandene som fremkommer. Figuren viser at nettopp samarbeidet mellom skolene/skolebiblioteket og folkebiblioteket i stor grad er styrket, videre at tilskudd til skolebibliotek bidrar sterkt til at lærernes kompetanse i pedagogisk bruk av skolebibliotek i opplæringen har økt. I sum er respondentene også enige eller helt enige i påstandene om at tilskuddet bidrar til at skolebiblioteket nå blir brukt systematisk i opplæring for å nå mål i Kunnskapsløftet og at skolebiblioteket er innovativt og fremtidsrettet.

Informanten fra Namsos mener at i kommunen kan man begynne å se konturere av at innsatsen gjennom tilskudd til skolebibliotek hjelper. Her forteller informantene at det leveres bedre kvalitet på skolebibliotektilbudet, at det er en kulturendring blant lærerne, og det er etablert nettverk som har bidratt til å øke kompetanse om hvordan bruke skolebibliotek som et verktøy i arbeid med lesestimulering. Blant målbare tall viser informanten til stor økning i antall deltakere på «sommerles»³⁷. Videre trekker informanten frem at kommunen scorer bedre på lesing på nasjonale prøver enn hva tilfellet var tidligere, men at det er vanskelig å bevise eller å argumentere for at endringen handler om skolebibliotekutvikling alene. I kommunen er det gjort flere tiltak for å heve elevenes lesekompetanse. Informanten fra Namsos får støtte fra sine kollegaer i Skedsmo kommune som forteller:

Man merker en økt lesemotivasjon og leseglede – det handler om hvordan man legger opp til det å få lest bøker. Det er viktig å ha nok bøker og det har vi vært flinke til å kjøpe inn. Elevene må bli gode til å formidle til hverandre. Det er spennende å se i felten og være blant unge.

³⁷ En landsomfattende lesekampanje for 1.-7. klassinger fra 12 fylker – til sammen 200 kommuner. <https://sommerles.no/>

Informanten fra Lindesnes kommune forteller en lignende historie om store endringer i hvordan skolebiblioteket nå blir brukt som læringsarena. Det er en økning i aktiviteter som finner sted på skolebiblioteket og antall lånte bøker har økt. Informanten trekker imidlertid frem at kvalitet er det vesentlige. Inntrykket informanten har er at det i Lindesnes «har blitt kult å lese» og at dette kan man nå se på hele kulturen. Elevene leser på skolen hver dag, mer enn de 15 min som står på leseplanene, hevder informanten. «Hverdagshistorier handler nå om lesing og det gjorde det aldri før», forteller hun videre. I likhet med informantene fra Namsos, trekker informanten frem at hun ser en forbedring på nasjonale prøver. Tilbake i 2007 lå elevene i kommunen langt under det nasjonale snittet. I dag skårer elevene over landsgjennomsnittet på nasjonale prøver. Dette er endringer informanten tilskriver satsningen som har vært over tid, men hun isolerer ikke endringen til bare å omhandle tilskudd til skolebibliotek.

6.3 Evaluators vurdering

Skolebibliotekenes arbeid med lesestimulering er tiltak og aktiviteter som er rettet mot å vekke og videreutvikle elevenes lese lyst. Tilskudd til skolebibliotek gir stort rom for fleksibilitet og frihet til hva bibliotekprosjektene kan inneholde. Resultatene som tilskuddsordningen skaper, er dermed også mange og varierte. I tilskuddsordningen inngår også ulike delmål som handler om å senke terskelen og motivere elevene til å være aktive brukere av skolebibliotekarenaen. Gjennomgangen av sluttrapportene viste at innretningen av tilskuddet og aktiviteten som tiltaket igangsetter varierer stort mellom de ulike skolebibliotekprosjektene. Videre viser evalueringen at tilskuddet bidrar positivt til arbeid med lesestimulering. Gjennom tilskuddet settes skolebibliotekene i stand til å gjennomføre ulike aktiviteter som kan styrke arbeidet med lesestimulering. Evaluator mener at det kanskje ikke er hvilke aktiviteter som settes i gang og innenfor hvilken ramme aktivitetene realiseres i som er viktig, men at det skjer *noe*. Aktivitetene som igangsettes bør engasjere den enkelte elev/elevgruppe. Elever er ulike og responderer og engasjeres av ulike ting.

Evaluator konkluderer med at tilskudd til skolebibliotek bidrar til bedre tilgjengelighet og utnyttelse av skolebiblioteket for elever. Disse resultatene kommer på tross av at pandemien har medført tilpasninger, forsinkelser og avlysning av en rekke planlagte aktiviteter. Samtidig er det viktig å påpeke at skolenes arbeid med lesestimulering ikke kan kobles til og isoleres direkte til intervensjonen(e) som i igangsettes i skolebibliotekprosjektet. I tillegg til skolebiblioteket som et verktøy i leseaksjoner, har skolene som oftest også andre tiltak og aktiviteter for å styrke arbeidet med lesestimulering. I evalueringen kan vi dermed heller ikke konkludere noe om elevene besøker skolebiblioteket oftere enn tidligere, som følge av tilskuddsordningen. Vi kan heller ikke si noe om i hvilken grad ordningen fører til at elever opplever bedre utnyttelse av skolebiblioteket. Ordningens formål har også en rekke delmål som evaluator finner at tilskuddsmottakerne leverer på i utførelsen av sine prosjekter.

I sum gir tilskuddsmottakerne tydelig positive tilbakemeldinger som i stor grad er i tråd med ordningens målsettinger om at tilskudd til skolebibliotek skal bidra til at skolebiblioteket:

- Blir en arena for leseglede for alle elevgrupper og i alle fag
- Brukes systematisk i opplæringen, og bidrar til å nå målene i læreplanverket

- Legger til rette for lesing og vurdering av trykte og digitale tekster og sammensatte tekster
- Er en integrert og varig del av skolens pedagogiske virksomhet
- Er en inkluderende arena, som tar hensyn til barn og unges ulike forutsetninger og behov
- Er innovative og fremtidsrettede

Det har skjedd både kvantitative og kvalitative endringer i elevenes bruk av skolebiblioteket som følge av tilskuddet: Skolebibliotekene har utvidet åpningstider og dermed lagt til rette for bedre tilgang til biblioteket. Flere elever besøker skolebiblioteket enn tidligere. Videre låner elevene flere bøker og leser mer både i skoletiden og til dels også på fritiden. Lærerne bruker biblioteket mer i undervisningen og elevene bruker biblioteket i flere fag sammenliknet med tiden før prosjektene var gjennomført. Det legges til rette for mer systematisk bruk av skolebiblioteket i opplæringen, og at skolebiblioteket blir en varig og integrert del av skolens pedagogiske virksomhet. Ut fra disse funnene mener vi at skolebiblioteket som arena for lesestimulering er styrket på flere områder. Denne konklusjonen er typisk for evalueringer av ulike tilskuddsordninger - for tilskuddsmottakere er det vanskelig å være misfornøyd med å ha fått noe som man i utgangspunktet ikke hadde.

Langt de fleste av delmålene som er satt for ordningen er ikke-kvantifiserbare og blir dermed vanskelig å dokumentere empirisk, utover oppfatninger og vurderinger fra de ansvarlige for prosjektene. Videre er delmålene formulert svært overordnet. Det kan for eksempel nevnes formuleringer slik som at tilskuddet skal bidra til at «skolebibliotekene blir en arena for leseglede for alle elevgrupper», eller at «skolebiblioteket skal være en inkluderende arena, som tar hensyn til barn og unges ulike forutsetninger og behov», og at tilskuddet skal «legge til rette for lesing og vurdering av trykte og digitale tekster og sammensatte tekster». Basert på funnene mener vi at disse målene i mer eller mindre grad nås gjennom ordningen, men det er ikke mulig å vurdere grad av måloppnåelse.

Blant påstandene hvor tilskuddsmottaker i mindre grad rapporterer positive resultater, er hvorvidt skolebibliotekene i større grad har blitt en teknologisk arena med flere digitale ressurser, dette ser i mindre grad ut til å være oppfylt. Samtidig betyr ikke det at de svarer lavt på denne variabelen, eller at det er et vesentlig eller viktig punkt å forbedre. I forlengelse kan det stilles spørsmål om man har lagt terskelen høyt med delmålet om at tilskuddet skal bidra til innovative og fremtidsrettede skolebibliotek. Hva menes for eksempel med at et bibliotek skal være innovativt og fremtidsrettet?

Evalueringens hovedkonklusjon er at tilskuddsordningen bidrar positivt i skolebibliotekenes og skolens arbeid med lesestimulering gjennom bedre tilgang og utnyttelse av skolebiblioteket. I kapittel 1 er evalueringens problemstillinger belyst, og det er gitt anbefalinger for hvordan utvikle ordningen videre. Med de funnene som kommer frem i evalueringen, konkluderer evalueringsteamet at tilskudd til skolebibliotek aktualiserer og vitaliserer skolebibliotek i arbeid med lesestimulering og bør komme flere kommuner og skoler til gode.

Vedlegg 1: Sluttrapporterings skjema

Kort om prosjektet

1. Gi en kort sammenfatning av prosjektet som dere har fått tilskudd til (hva har vært innholdet, hvilke aktiviteter er gjennomført etc.?) (maks. 3000 tegn).

Om innsatsfaktorene i prosjektet

I denne delen spør vi om kostnadsfordeling og hvilke innsatsfaktorer og prioriteringer kommunen har gjort i prosjektet

2. Vennligst fyll ut boksene under. Oppgi beløpet i kroner
 - Tildelingsbeløpet
 - Kommunenes egeninnsats
3. Hvor mye gått til...? Oppgi beløp i kroner
 - Økt bemanning på skolebiblioteket(ene)
 - Kompetanseheving personal
 - Prosjektaktiviteter
 - Annet
4. Er alle aktivitetene som det er søkt om blitt gjennomført som planlagt i prosjektet (ja, nei, vet ikke)
5. Dersom nei (på spm 4), hvilke aktiviteter er ikke gjennomført:
 - Økt bemanning på skolebiblioteket
 - Kompetanseheving personal
 - Prosjektaktiviteter
 - Annet
6. Hvorfor ble ikke disse aktivitetene gjennomført? (åpent svar, maks 500 tegn med mellomrom)
7. Vårt skolebibliotekprosjekt har omfattet følgende kompetansehevende aktiviteter for bibliotekansvarlig og/eller lærere: (ja eller nei, X=ikke relevant),
 - Erfaringsdeling mellom skoler (deltakelse i nettverk eksempel rektorkollegiale eller mellom skolebibliotekarere og/eller folkebibliotekarere)
 - Etterutdanningstiltak/ kursing
 - Formell videreutdanning
 - Annet, beskriv (maks 500 tegn):

8. Hvilken elevgruppe er prioritert i prosjektet? (flere valg mulig)

- 1-4 trinn
- 5-7 trinn
- 8-10 trinn

9. Hvordan har brukermedvirkning blitt ivaretatt i prosjektet? (eksempel: Involvering av elevrådet, elevassistenter)

Beskriv (maks 1000 tegn):

10. Hvordan har følgende utfordringer gjort seg gjeldende i prosjektgjennomføringen? (skala 1=ikke en utfordring til 5=svært utfordrende)

- Vanskelig å forankre prosjektet hos rektorer/skoleledelse
- Vanskelig å forankre prosjektet hos lærerne
- Vanskelig å forankre prosjektet hos folkebibliotek
- Vanskelig å få til gode rutiner for brukermedvirkning
- Vanskelig å finne relevante kompetansehevingstilbud

11. Hva er de viktigste kriteriene for å lykkes med prosjektet?

Åpent svar (maks 500 tegn inkludert mellomrom):

Om resultatene

I denne delen vil vi spørre noen spørsmål om hvordan skolebibliotekprosjektet har bidratt til å endre kommunens bruk og satsing på skolebiblioteket.

12. Hvor enig i følgende påstander om at tilskuddet bidratt til å endre skolebibliotektilbudet som tilbys elevene? (1=helt uenig til 5 helt enig – vet ikke)

- Lærerne bruker biblioteket mer enn tidligere i undervisningen
- Antall besøk på skolebiblioteket har økt
- Antall bøker som lånes ut har økt
- Flere elever låner bøker
- Utvidet åpningstid i skolebibliotek i skoletiden
- Skolebiblioteket er i større grad en teknologisk arena, med flere digitale ressurser tilgjengelig
- Skolebiblioteket legger til rette for/økt tilrettelegging for skaperglede, engasjement og utforskertrang
- Elevenes tidsbruk til lesing på skolen har økt
- Elevenes tidsbruk til lesing hjemme har økt
- Elevene blir kjent med ny litteratur
- Elevene bruker skolebiblioteket i flere fag
- Annet, beskriv

13. Alt i alt; hvor enig er du i følgende påstander på en skala fra 1=helt uenig til 5= helt enig). Vårt prosjekt bidrar til at:

- Skolebiblioteket er en arena for leseglede for flere elevgrupper og i flere fag
- Skolebiblioteket brukes systematisk i opplæringen, og bidrar til at skolen(e) når målene i Kunnskapsløftet
- Skolebiblioteket legger til rette for lesing og vurdering av trykte og digitale tekster og sammensatte tekster
- Skolebiblioteket er en integrert og varig del av skolens pedagogiske virksomhet
- Skolebiblioteket er en inkluderende arena, som tar hensyn til barn og unges ulike forutsetninger og behov
- Skolebiblioteket er innovativt og fremtidsrettet
- Bruke skolebiblioteket systematisk i opplæring og for å nå mål i kunnskapsløftet
- Lærernes kompetanse i pedagogisk bruk av skolebiblioteket i opplæringen er økt
- Samarbeidet mellom skolene/skolebiblioteket og folkebiblioteket er styrket

Videreføring av prosjektet

I denne delen er vi interessert i å vite mer om hvilke planer kommunen har for videreføring av prosjektet.

14. Har kommunen en strategi/plan for videreføring av prosjektet?

Ja, beskriv planen for videreføring (maks 500 tegn inkludert mellomrom):

Nei, beskriv hvorfor prosjektet ikke er planlagt videreført (maks 500 tegn inkludert mellomrom):

OXFORD RESEARCH

Denmark

Oxford Research A/S
Falkoner Allé 20
2000 Frederiksberg
office@oxfordresearch.dk

Norway

Oxford Research AS
Østre Strandgate 12
4610 Kristiansand
post@oxford.no

Sweden

Oxford Research AB
Norrandsgatan 11
111 43 Stockholm
office@oxfordresearch.se

Finland

Oxford Research Oy
Fredrikinkatu 61a, 6krs.
00100 Helsinki
office@oxfordresearch.fi

Baltics/Riga

Oxford Research Baltics SIA
Elizabetes iela 51-12
LV-1010, Rīga
info@oxfordresearch.lv

Belgium/Brussels

Oxford Research c/o ENSR
5. Rue Archimède
Box 4, 1000 Brussels
office@oxfordresearch.eu